

POHJOLALLA ON PALJON ANNETTAVAA

Pohjolalla on paljon annettavaa

Nord 2004:4

ISBN 92-893-1023-5

© 2004 Pohjoismaiden ministerineuvosto, Kööpenhamina

Graafinen suunnittelu: Kjell Olsson

Kuvat: Beate Nøsterud

Suomennos:

Faktaosuudet

Johan Lindholm

Vappu Vähälummukka

Esseet ja runot:

Norjalaisena Pohjoismaissa, Euroopassa ja maailmalla: Aino Ahonen

Urautuneita ajatuksia ja utopiaa: Aino Ahonen

Keskikohta on jalkojesi alla: Juha Peura

Neljä runoa: Juha Peura

Kirjailijaesittelyt:

Jan Kjerstad, Henrik Nordbrandt, Eva Ström ja Kari Hotakainen: Aino Ahonen

Einar Már Guðmundsson: Juha Peura

Painopaikka: Akaprint a/s, Århus 2004

Painos: 2 000

Painettu ympäristöä säästävälle paperille, joka täyttää pohjoismaisen joutsenmerkin kriteerit.

Printed in Denmark

Toimitus: Gunvor Mikkelsen, tanskalaisen Tårnby Gymnasium -lukion lehtori, ja Torkil Sørensen, Pohjoismaiden neuvoston ja ministerineuvoston tiedotusosasto

Toimitusryhmä (faktaosuudet): Erik Geber, opetusneuvos, Opetushallitus, Suomi, Gudlaug Guðmundsdóttir, toisen asteen opettaja, Islanti, Ingrid Yrvin, toimittaja, Læringscenteret, Norja, Jan Wickléus, yhteiskuntaopin lehtori, Torsbergsgymnasiet-lukio, Ruotsi lisäksi Klaus Munch Haagensen, Sofia Pitt Boserup ja Sigrún Stefánsdóttir, tiedotusosasto

Toimitustyö saatiin päätökseen huhtikuussa 2004

Pohjolalla on paljon annettavaa on julkaistu myös skandinaavisilla kielillä ja islanniksi:

Nord 2003:3 Norden har noe å bidra med ISBN 92-893-1020-0

Nord 2003:5 Norðurlönd hafa ýmislegt fram að færa ISBN 92-893-1022-7

Julkaisua myyvät Pohjoismaiden ministerineuvoston jälleenmyyjät – www.norden.org/agenter

Lisää julkaisuja: www.norden.org/publikationer

SISÄLLYS

Johdanto 7

I POHJOISMAINEN IDENTITEETTI JA MUU MAAILMA 10

II POHJOISMAISTA NYKYKIRJALLISUUTTA 18

Jan Kjærstad: *Yleisönä olemisen mahdottomuus* 20

Henrik Nordbrandt: *Urautuneita ajatuksia ja utopiaa* 25

Einar Már Guðmundsson: *Keskikohta on jalkojesi alla* 32

Eva Ström: Neljä runoa 41

Kari Hotakainen: *Juoksuhaudantie* 44

III YHTEISTYÖTÄ POHJOIS-EUROOPASSA 52

Pohjola ja laajentunut EU 55

Pohjolan itäiset lähialueet neljästä näkökulmasta 59

Mahdottomasta mahdollista 63

Tutkimusmatkalle Pohjoismaihin! 66

Pohjola numeroina 67

Tietoa Pohjoismaista 68

noordce

JOHDANTO

Pohjoismaisessa yhteistyössä keskustellaan kii-vaasti siitä, miten Pohjolan, myös Pohjoismaiden neuvoston ja ministerineuvoston, olisi kokonai-suutena suhtauduttava Euroopassa tapahtuviin muutoksiin.

Euroopan kartta on muuttunut. Muutos tapahtui itse asiassa jo Berliinin muurin murrut-tua vuonna 1989 ja Neuvostoliiton luhistuttua pian tämän jälkeen. Vasta nyt Eurooppa on toden-teolla mukautumassa uuteen tilanteeseen. Vuonna 2004 Euroopan unionin jäseniksi hyväk-syttiin kymmenen uutta maata kaikkiaan 13 haki-jamaan joukosta. Myös Euroopan poliittinen kartta on muuttunut: suurvalta Venäjä on nyky-ään EU:n uusi naapuri. Euroopan yhdentymisen edistymisen on saanut niin EU:n kannattajat kuin vastustajatkin keskustelemaan mahdollisen uuden eurooppalaisen identiteetin synnystä.

Myös Pohjoismaiden on reagoitava muu-toksiin. Miten ympäröivän maailman, etenkin Euroopan, muuttuminen vaikuttaa Pohjoismai-hin ja pohjoismaiseen yhteistyöhön? Miten poh-joismaisella yhteistyöllä voitaisiin edistää euroop-palaista yhteistyötä? Onko olemassa pohjois-maista identiteettiä – ja jos on, miten se ja mah-dollisesti muodostuva eurooppalainen identi-teetti sopivat yhteen?

Kirjan tavoitteena on innostaa lukiolaisia ja muita toisen asteen opiskelijoita keskustelemaan uuden Euroopan haasteista Pohjoismaille ja pohjois-maiselle yhteistyölle.

Pohjoismaat ovat tehneet virallista yhteistyötä jo yli 50 vuotta. Ne ovat muun muassa luoneet pohjoismaiset työmarkkinat ja yhteisen passi-unionin sekä solmineet useita sosiaalialan sopi-muksia, joiden tavoitteena on taata toisessa Poh-joismaassa oleskelevälle pohjoismaalaiselle samat oikeudet kuin kotimaassaan. Ympäristönsuojelu on ollut ja on yhä toinen pohjoismainen sydä-menasia. Kuluttajat voivat esimerkiksi luottaa sii-hen, että vihreä joutsenmerkki takaa ympäristöä säästävän tuotteen. Yhteistyö on luonut luon-nolliset puitteet kokemusten vaihdolle milteipä alalla kuin alalla.

Tavoitteena ja toiveena on, etteivät Pohjois-maiden yhdessä turvaamat arvot, kuten hyvin-vointi, turvallisuus ja tasa-arvo, katoaisi Euroo-pan yhdentymisen ja kehityksen pyörteisiin. Kirjan yleisenä päämääränä on saada nuoret keskustelemaan Pohjoismaista ja niiden suh-teesta Eurooppaan – vieväthän nykypäivän nuoret tulevaisuudessa kansainvälistä yhteistyötä eteenpäin.

Kirjassa pyritään toisaalta tarkastelemaan histo-rian valossa, miksi ylipäätään on olemassa jotakin Pohjolaksi kutsuttua, toisaalta nostamaan esille ja selvittämään tulevan pohjoismaisen yhteistyön edellytyksiä. Kirjallisuuspalkinnon voittaneiden kirjailijoiden teksteissä punaisena lankana on puolestaan *identiteetti*.

Kirjan ensimmäisessä osassa lukija tutustute-taan ”pohjoismaiseen malliin”. Lisäksi siinä poh-

ditaan Pohjoismaiden yhteiskuntia, väestöä ja kieliä koskevia tilastotietoja.

Toinen osa koostuu Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon voittaneiden kirjailijoiden teksteistä. Niitä on viisi, yksi kustakin maasta. Teksteissään kirjailijat kuvaavat henkilökohtaisia kokemuksiaan identiteetistä kotimaassaan, Pohjolassa, Euroopassa, maailmalla. Kirjoituksissa esitetyt mielipiteet ovat kirjailijoiden omia. Heidän kirjoituksensa eivät edusta virallista pohjoismaista kantaa tai kannanottoa kirjassa esille otettuihin asioihin, vaan niiden toivotaan herättävän ajatuksia ja virittävän keskustelua.

Kolmannessa osassa esitetään faktatietoja Pohjoismaista osana uutta Eurooppaa. Tekstien laa-

timiseen on osallistunut toisaalta henkilöitä, jotka työskentelevät pohjoismaisen yhteistyön parissa, toisaalta henkilöitä, joilla on yhteyksiä lukioiden ja toisen asteen oppilaitosten opiskelijoihin ja opettajiin.

Kirjan käyttö opetuksessa

Aineisto soveltuu sekä äidinkielen että yhteiskuntaopin opetukseen. Sitä voi myös hyödyntää projekteissa ja eri oppiaineiden välisissä yhteistyöhankeissa. Lisäksi kirjasta voi olla hyötyä esimerkiksi historian ja maantiedon opetuksessa.

Pohjoismaisessa yhteistyössä ei tehdä eroa norjan, tanskan ja ruotsin välillä, joten tekstejä ei

käännetä näiden kielten välillä. Kirjan skandi-naavisessa versiossa on noudatettu samaa periaatetta. Lisäksi kirja on julkaistu islannin ja suomen kielellä.

Lopussa annetaan vinkkejä Pohjoismaita ja pohjoismaista yhteistyötä koskevan tiedon hakuun. Pohjoismaiselle www.norden.org-sivustolle avataan kirjaan liittyvä osio, jonne on koottu linkkien lisäksi vinkkejä siitä, miten aineistoa voidaan hyödyntää opetuksessa.

Kirjan kuvat on ottanut norjalainen valokuvaaja Karin Beate Nøsterud alun perin Pohjoismaiden neuvoston ja ministerineuvoston vuoden 2003 vuosikertomusta varten. Nøsterud kuvaa Pohjoismaita ja pohjoismaalaisia pilke silmäkul-

massa, joten kuvat ovatkin omiaan höystämään myös tässä kirjassa esitettyjä ajatuksia.

Antoisia lukuhetkiä!

POHJOISMAINEN IDENTITEETTI JA MUU MAAILMA

Miten Pohjolaksi kutsuttu alue on muodostunut? Onko olemassa pohjoismaista identiteettiä? Mitkä ovat haasteet, jos aiomme pitää kiinni pohjoismaisesta identiteetistä ja jatkaa yhteistyötä? Tässä osassa etsitään vastausta muun muassa näihin kysymyksiin.

Pohjoismailla on paljon yhteistä. Vuosisatojen saatossa pohjoismaiset yhteiskunnat ovat muodostuneet sellaisiksi, että ne muistuttavat toisiaan ja eroavat olennaisesti muusta Euroopasta ja muusta maailmasta. Pohjoismaiden yhteiskuntajärjestelmiä kuvailtaessa puhutaan usein *pohjoismaisesta mallista*. Myös yhteinen historia, samankaltaiset kielet ja yhteinen kulttuuriperintö ovat osana pohjoismaisen identiteetin ja yhteistyön perustaa.

Pohjoismainen yhteistyö virallistettiin Helsingin sopimuksella ja yhteistyötä varten perustetuilla järjestöillä ja laitoksilla. 1990-luvun alkupuolella tehdyt selvitykset ovat osoittaneet, että pohjoismaalaiset suhtautuivat ainakin tuolloin myönteisesti ”pohjoismaisuuteen” ja halusivat syventää sekä Pohjoismaiden keskinäistä yhteistyötä että maiden yhteistyötä muun maailman kanssa. Yhteistyöllä onkin kansan vankka tuki.

Pohjoismaisella identiteetillä ja yhteistyöllä on nykyään aivan erilaiset selviytymis- ja kehitysedellytykset kuin vuonna 1952, jolloin virallinen yhteistyö käynnistettiin perustamalla Pohjoismaiden neuvosto. Globalistumisen lisääntyminen vaikuttaa olennaisesti elintapoihin, kulttuuriin ja käyttäytymiseen. Lisäksi se tiivistää huo-

mattavasti valtiollisia ja henkilökohtaisia yhteyksiä. Sen seurauksena kansainvälinen kauppa kasvaa, Euroopan integraatio edistyy, huipputeknologia, erityisesti viestintätekniikka, etenee suurin harppauksin ja kansalaiset liikkuvat ennennäkemättömän vilkkaasti yli valtakunnanrajojen, sekä vapaaehtoisesti että pakosta. Kehitys ei tietenkään koske ainoastaan Pohjoismaita vaan koko maailmaa.

Keskittyminen pohjoismaiseen identiteettiin tai yhteenkuuluvuuteen muodostaa perustan keskustelulle siitä, miten pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden ja pohjoismaisen yhteistyön edellytykset ja ehdot muuttuvat lähivuosina. Miten pohjoismainen yhteistyö on kehittynyt vuosien saatossa? Mitä tarkoitetaan ”pohjoismaisella mallilla”? Selviytyvätkö pohjoismaiset kielet kansainvälistymisestä? Mikä on Pohjoismaiden rooli kansainvälisessä yhteistyössä?

Pohjoismainen malli

Kun tarkastellaan Pohjoismaisten yhteiskuntien rakennetta, havaitaan, että mailla on varsin selkeitä yhteisiä piirteitä. Pohjoismaisen mallin käsite kattaa yleisesti ottaen valtio- ja yhteiskuntamuodot, jotka on luotu Pohjoismaissa viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana. Pohjoismaisen mallin tunnuspiirteitä ovat

- syvään juurtunut parlamentaarinen demokratia

- pitkälle kehittynyt hyvinvointivaltio
- taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen avoimuus maailmaa kohtaan
- tiivis ja laaja yhteistyö
- kansalaisten laajaan osallistumiseen sekä vahvoihin talonpoikais- ja työväenliikkeisiin pohjaava demokraattinen kehitys
- konfliktien rauhanomaiseen ratkaisuun perustuva poliittinen kulttuuri.

Käsitettä käytetään usein kuvaamaan sellaista hyvinvointivaltiota, jonka pääperiaatteena on, että kaikilla kansalaisilla on oikeus hyvinvointietuihin ihmisen yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Edut rahoitetaan pääasiassa verovaroin, ja muihin Euroopan maihin verrattuna Pohjoismaiden julkinen sektori on laaja. Pohjoismaille on myös tyypillistä naisten työssäkäynti: noin kahdeksan kymmenestä naisesta on ansiotyössä.

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden kehittyminen yhdistetään usein vahvoihin työnväenliikkeisiin, mutta samalla myös suuret poliittiset puolueet ovat yleisesti olleet yhtä mieltä keskeisistä poliittisista uudistuksista.

Pohjoismailla, kuten useimmilla muillakin Euroopan mailla, on tulevana vuosikymmeninä edessään suuria väestörakenteen muutoksia, joiden seurauksena yhä harvempien on elätettävä yhä useampia. Yleisesti katsotaankin, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion perusta on uhattuna. Työssäkävien määrän väheneminen vaikuttaa luonnollisesti veropohjaan, ja samalla yhä

POHJOIS-	1397–1521	Kalmarin unioni – Tanskan kuningatar Margareeta I kokoaa Pohjoismaat yhteiseen unioniin
MAINEN	1521–	Kalmarin unionin luhistumista seuraa useita sotia Tanskan hallitsijan johtaman Tanska-Norjan kuningaskunnan (johon kuuluvat myös Islanti, Färsaaret ja Grönlanti) ja Ruotsin kuninkaan johtaman Ruotsi-Suomen välillä
YHTEISTYÖ		
KAUTTA	1809	Venäjä valloittaa Suomen
AIKOJEN	1815–1905	Norja ja Ruotsi muodostavat unionin
	1873–1914	Pohjoismainen posti- ja rahaunioni
Pohjoismaisella yhteistyöllä on vuosisataiset perinteet, ja onkin vaikeaa määrittellä tarkkaan, milloin yhteistyö oikeastaan alkoi.	1905	Norja itsenäistyy
	1917	Suomi itsenäistyy
	1944	Islanti itsenäistyy
	1952	Pohjoismaiden neuvosto perustetaan
	1954	Pohjoismainen passiunioni
	1962	Helsingin sopimus pohjoismaisen yhteistyön vahvistamisesta
	1971	Pohjoismaiden ministerineuvosto perustetaan

harvemmat hoitavat vanhuksia ja sairaita sekä tarjoavat työssäkäyville palveluja, esimerkiksi päivähoitopaikkoja.

Mainittuun ongelmaan on useita ratkaisumalleja. Ensinnäkin voitaisiin tehostaa käytettävissä olevan työvoiman hyödyntämistä. Toiseksi kaikki voisivat työskennellä nykyistä pitempään: toisaalta viikkotyötuntien määrää voitaisiin lisätä, toisaalta eläkeikää voitaisiin korottaa. Kolmanneksi voitaisiin aktiivisesti lisätä työvoiman maahanmuuttoa. Ehkäpä kaikkia malleja tarvitaan, jotta yhteiskuntamme säilyisi vastaisuudessakin nykyisenkaltaisena.

Muiden kulttuurien vaikutus Pohjoismaiden yhteiskuntaan

Kuten aiemmin on todettu, globaalistuminen lisää maiden ja niiden asukkaiden keskinäisiä yhteyksiä. Emme altistu vieraille vaikutteille ainoastaan lähtiessämme ulkomaille lomailemaan tai työskentelemään: meihin vaikuttavat väistämättä myös ihmiset, jotka tulevat Pohjoismaihin muualta maailmasta. Toiset tulevat tänne omasta vapaasta tahdostaan hakemaan töitä, toiset taas joutuvat pakenemaan sotaa tai vainoa.

Maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt kaikissa Pohjoismaissa 10–15 viime vuoden aikana, vaikkakin eri suhteessa. Maahanmuutto- ja integ-

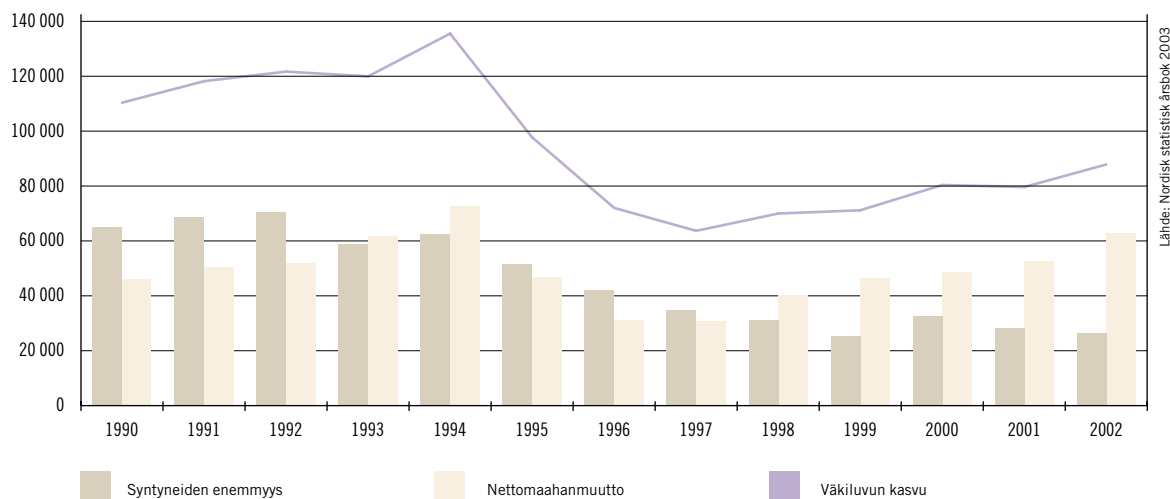
raatiopolitiikassa on suuria maidenvälisiä eroja, vaikka työvoimapulan ratkaiseminen työvoiman maahanmuutolla tuntuukin olevan ajankohtainen aihe kaikissa Pohjoismaissa. Nettomaahanmuutto eli maahanmuuton ja maastamuuton erotus on tällä hetkellä Pohjoismaiden väkilukua eniten lisäävä tekijä. Syntyneiden enemmisyys eli elävänä syntyneiden ja kuolleiden erotus on pienentynyt selkeästi 1990-luvulla.

Pohjoismaihin suuntautuva maahanmuutto koostuu suurelta osin kotimaahan palaavista pohjoismaalaisista, jotka ovat asuneet eripituisia aikoja jossain toisessa Pohjoismaassa vapaiden pohjoismaisten työmarkkinoiden ja väljien säännösten ansiosta.

Maahanmuuttolukuihin sisältyvät myös ulkomaalaiset, jotka asettuvat asumaan johonkin Pohjoismaahan. Heidät voidaan jakaa toisaalta kehitysmaista tuleviin henkilöihin, toisaalta henkilöihin, jotka tulevat muualta Euroopasta, USA:sta, Kanadasta ja muista kehittyneistä maista, joihin mieluiten rinnastamme itsemme.

Maahanmuuttotilastoja tarkasteltaessa onkin kysyttävä, mitä niillä halutaan mitata. Halutaanko ainoastaan selvittää, miten paljon ulkomaalaisia tulee Pohjoismaihin? Vai halutaanko pikemminkin tietää, moniko heistä tulee kehitysmaista? Vai pyritäänkö tilastoilla osoittamaan jotakin aivan muuta?

Kuva 1. Väestönmuutos Pohjoismaissa

Hankaluuksiin törmätään heti, kun aletaan tarkastella ulkomaalaisten määrää Pohjoismaissa. Lasketaanko esimerkiksi jonkin Pohjoismaan kansalaisuuden saaneet yhä ulkomaalaisiksi? Jos lasketaan, niin miten monen sukupolven taakse ulkomaalaisuus tai maahanmuuttajuus ulottuu? Yhden, kahden vai kolmen? Ulkomaalaisten lukumäärä voi siis vaihdella sen mukaan, miten ulkomaalaisuus määritellään.

Jos lähtökohtana on, että ainakin muiden kuin Pohjoismaiden kansalaisia on pidettävä ulkomaalaisina, tilanne on seuraavanlainen: Suomessa ulkomaalaisten osuus on pieni, 2,0 prosenttia, kun taas Ruotsi on kärjessä 5,3 prosentillaan. Tanska on toisena 4,9 prosentillaan.

Useimmissa Pohjoismaissa myös maastamuutto on lisääntynyt viime vuosina, mutta nettomaahanmuutto on silti selvästi yhä plussan puolella. Noin 35 prosenttia maastamuutosta suuntautuu johonkin toiseen Pohjoismaahan.

Naapurikielten ymmärtäminen – totta vai tarua?

Onko Pohjoismaiden välillä kielellinen yhteys? Jos on, onko se osa pohjoismaista identiteettiä? Onko se tärkeä osa sitä? Valtaako englantia alaa?

Niin kutsuttu Pohjoismaiden kielellinen yhteys eli naapurimaiden kielten ymmärtäminen

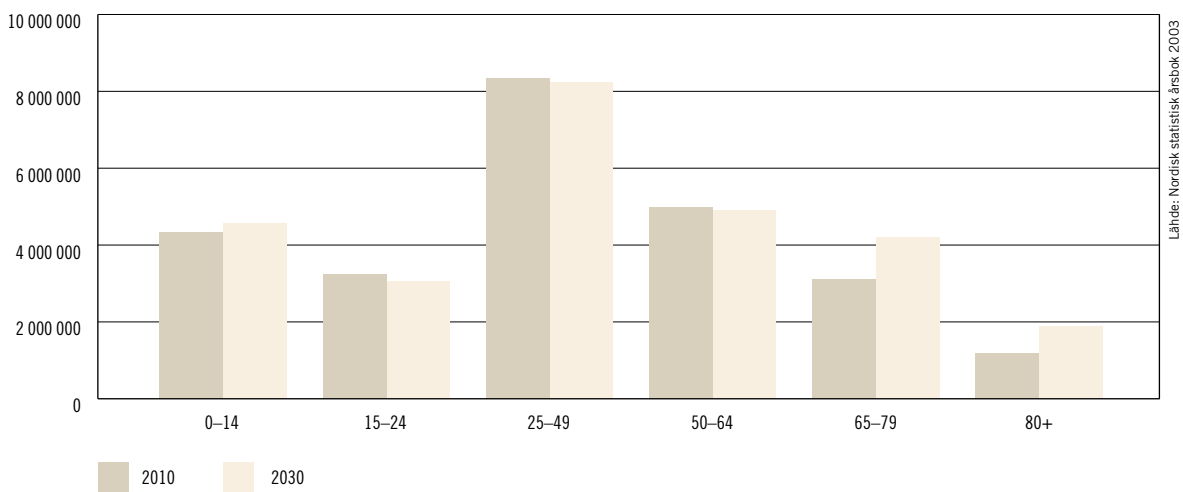
on jotain aivan erityistä. Se tarkoittaa, että tanskaa, norjaa ja ruotsia puhuvat ymmärtävät toistensa kieliä. Yli kolme neljäsosaa Pohjoismaiden väestöstä voi siten puhua äidinkieltään tavatesaan toisiaan ja odottaa tulevansa ymmärretyksi.

Totuus on kuitenkin hieman toisenlainen. Kun puhutaan naapurimaiden kielten ymmärtämisestä, on syytä ottaa huomioon useita eri seikkoja.

Lähes neljäsosa Pohjoismaiden väestöstä puhuu äidinkielenään jotain muuta kuin tanskaa, norjaa tai ruotsia. Monet suomalaiset eivät ymmärrä ruotsia, vaikka se on Suomen toinen virallinen kieli, tanskasta tai norjasta puhumattakaan. Kun tehtiin selvitys pohjoismaisten kielten ymmärtämisestä pohjoismaisissa kokouksissa, ainoastaan viisi prosenttia suomalaisista sanoi ymmärtävänsä puhuttua tanskaa hyvin. Päinvastaista totesi peräti 84 prosenttia.

Färsaarelaisille, grönlantilaisille ja islantilaisille tanskan kieli on usein kielisilta muihin Pohjoismaihin, mutta se ei tarkoita, että he ymmärtäisivät automaattisesti myös norjaa ja ruotsia. Vaikka tanska kuuluukin Islannin koulujen opetussuunnitelmaan, monen islantilaisen on vaikea ymmärtää puhuttua tanskaa. Naapurimaiden kielten murteet voivat puolestaan aiheuttaa ymmärtämisvaikeuksia tanskalaisille, norjalaisille ja ruotsalaisille.

Kuva 2. Pohjoismaiden ikärakenne vuosina 2010 ja 2030

Pohjoismainen kulttuurirahasto käynnisti vuonna 2001 tutkimushankkeen selvittääkseen, miten hyvin 16–19-vuotiaat skandinaavit ymmärtävät toistensa kieliä. Ensitulosten mukaan norjalaiset ymmärtävät naapureidensa kieliä parhaiten, tanskalaiset puolestaan huonoiten. Norjalaiset ymmärtävät puhuttua ruotsia paremmin kuin tanskaa, ja ruotsalaiset vastaavasti norjaa paremmin kuin tanskaa. Puhuttu tanska aiheuttaakin eniten ymmärtämisvaikeuksia Pohjoismaissa.

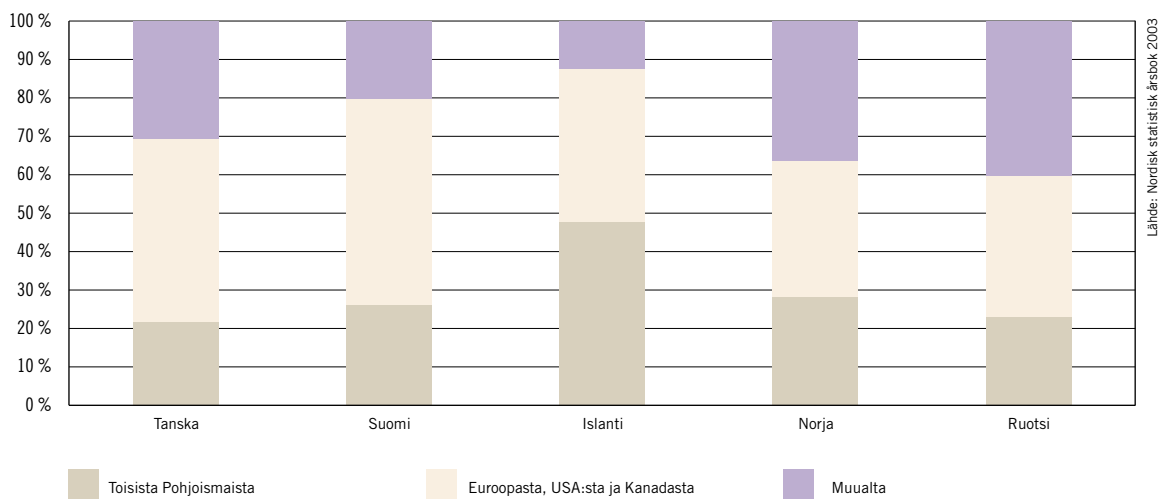
Kun siis vain harvat tuntuvat ymmärtävän ongelmitta pohjoismaisia naapureitaan, miksei sitten yksinkertaisesti aleta käyttää englantia? Miksi pitäisi edes yrittää ymmärtää ”skandinaa-

viskaa”? Eihän ole mitenkään epätavallista, että keskenään juttelevat pohjoismaalaiset antavat periksi ja alkavat puhua englantia.

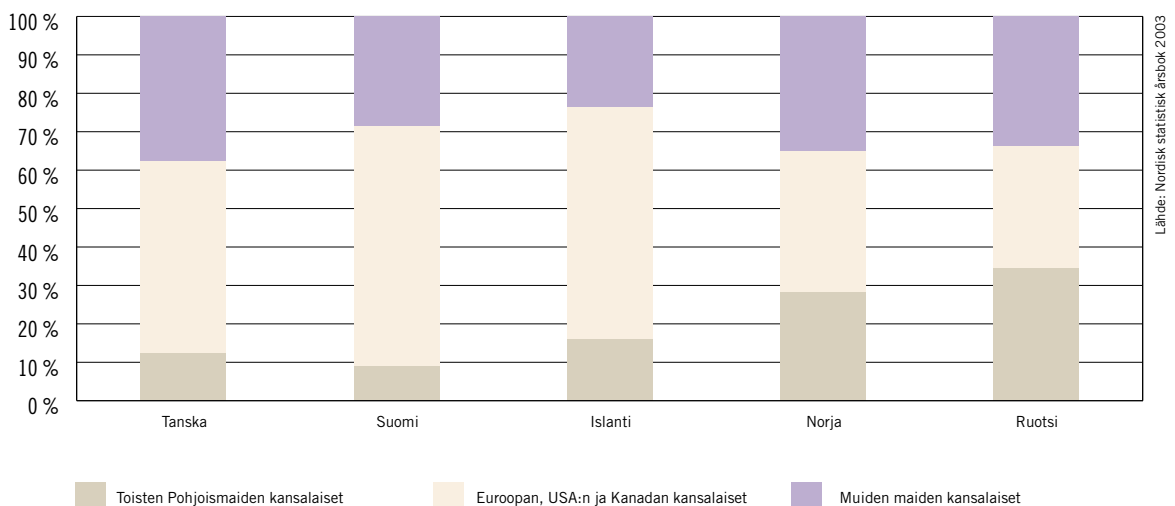
On kuitenkin perusteltua pitää kiinni skandinaavisista kielistä. Pohjoismaiden kielineuvosto mainitsee pohjoismaisten kielten ymmärtämistä käsittelevässä julkaisussaan seuraavat perusteet:

- Vain harvat pohjoismaalaiset osaavat englantia niin hyvin, että he pystyvät ilmaisemaan itseään vapaasti ja vaivattomasti – vaikka monet ehkä luulevat niin.
- Sukulaiskielen ymmärtäminen vaatii paljon vähemmän työtä kuin täysin vieraan kielen oppiminen.

Kuva 3. Pohjoismaihin suuntautuva maahanmuutto vuonna 2002. Huomio! Norjan luvut ovat vuodelta 2001.

Kuva 4. Ulkomaisten kansalaisten Pohjoismaissa vuonna 2003

Skandinaaviset kielet tanska, norja ja ruotsi ovat lähisukukieliä. Mikäli osaa yhtä näistä kielistä, ymmärtää jossain määrin myös kahta muuta. Kaikissa näissä kielissä on kuitenkin murteita, joita myös muiden saman kielen puhujien voi olla vaikea ymmärtää.

Fääri ja islanti ovat sukua mainituille kolmelle skandinaaviselle kielelle, ja niitä puhuvat ymmärtävät jollain tapaa toisiaan. Fääri, islanti ja norja kuuluvat skandinaavisten kielten läntiseen ryhmään, tanska ja ruotsi puolestaan itäiseen. Ruotsia puhutaan Ruotsin lisäksi Ahvenanmaalla ja Suomen rannikkoseuduilla. Färsearten viralliset kielet ovat tanska ja fääri, Grönlannin tanska ja grönlanti eli inuiitti. Inuiitti eroaa täysin muista pohjoismaisista kielistä. Sillä onkin enemmän yhtäläisyyksiä Koillis-Kanadassa puhuttavien kielten kuin muiden pohjoismaisten kielten kanssa.

Suomen kieli ei ole sukua muille pohjoismaisille kielille, vaan se kuuluu suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan. Sen sukukieliä ovat muun muassa viro ja unkari.

Saamelaisia asuu Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Heillä on oma kielensä, tai oikeastaan useita eri kieliä, joita puhuu arviolta kaksi kolmasosaa noin 70 000 saamelaisesta. Eräät tutkijat pitävät saamea suomen sukukielenä. Suomea puhuvat eivät kuitenkaan ymmärrä saamea.

- Pohjoismaiset kielet soveltuvat edelleen parhaiten pohjoismaisten olosuhteiden kuvaamiseen.
- Pohjoismaiden kielellinen yhteys on tärkeä pohjoismaisen yhteenkuuluvuuden symboli, etenkin liikuttaessa Pohjolan ulkopuolella.

Onko englanti siis todellinen uhka Pohjoismaiden kielelliselle yhteydelle? Voivatko kansalaiset vastaisuudessa puhua skandinaavista äidinkieltään ja odottaa tulewansa ymmärretyksi Pohjoismaissa?

Useat kielentutkijat ovat vakuuttuneita siitä, että Pohjolassa kommunikoidaan vastaisuudessakin ”pohjoismaisesti” – onhan kielen tuottaminen ilmaista: Äidinkielen puhuminen ei vaadi puhujalta erityisiä ponnistuksia. On kuulijan asia höristä korviaan.

Pohjoismaat ja kansainvälinen yhteistyö

Historiallisista ja geopoliittisista syistä johtuen Pohjoismaat noudattavat toisistaan poikkeavia malleja niin kansainvälisessä turvallisuusyhteistyössä kuin poliittisessa ja taloudellisessa yhteistyössäkin. Vastaisuudessa Pohjoismaiden poli-

tiikkaan ja etenkin yhteistyöhön Itämeren alueella sijaitsevien naapurimaiden kanssa vaikuttaa vuonna 2004 tapahtunut EU:n laajentuminen, jolloin muun muassa Baltian maista ja Puolasta tuli unionin jäsenmaita.

Pohjoismaiden EU-suhteet ovat hyvin erilaiset. Suomi, Ruotsi ja Tanska ovat unionin jäseniä, kun taas Islanti ja Norja osallistuvat EU:n sisämarkkinoihin Eta-sopimuksen kautta. Färsearet ja Grönlanti ovat päättäneet pysytellä kokonaan EU:n ulkopuolella, mutta erityisjärjestelyjen kautta niillä on pääsy unionin markkinoille ja joihinkin EU-ohjelmiin. Ahvenanmaa kuuluu Suomen osana EU:hun, mutta sen erityisasema on määritelty Suomen jäsenyys-sopimuksen lisäpöytäkirjassa. Ahvenanmaa ei esimerkiksi kuulu tulliunioniin.

Myös Pohjoismaiden ja itsehallintoalueiden turvallisuuspoliittiset ratkaisut poikkeavat toisistaan. Tanska, Norja ja Islanti ovat Naton jäseniä, kun taas Ruotsi ja Suomi ovat päättäneet pysytellä sotilaallisesti liittoutumattomina. Ne osallistuvat kuitenkin varauksetta EU:n sotilaliseen rauhanturvayhteistyöhön, kun taas Tanska on puolustusyhteistyötä koskevan varaumansa takia sen ulkopuolella. Ahvenanmaa on kansainvälisten sopimusten nojalla sekä demilitarisoitu että puolueeton. Erilaisista kytkennöistään

EU:ssa on 1. toukokuuta 2004 lähtien 25 jäsenmaata, jotka on merkitty karttaan keltaisella. Hakijamaat on merkitty tummanharmaalla. Romania ja Bulgaria hyväksyttäneen EU:n jäseniksi vuonna 2007.

© European Community, 2004

huolimatta maat noudattavat usein ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan hyvin yhtenäistä linjaa.

Pohjoismaat panostavat vahvasti kansainväliseen yhteistyöhön etenkin kehitysapukysymyksissä. Lisäksi ne osallistuvat näkyvästi ennaltaehkäiseviin toimiin ja kriisinhallintaan kaikkialla maailmassa. Alalla tehdään paljon epävirallista yhteistyötä.

Pohjoismaat ovat kehitysapua antavien maiden kärjessä lähes prosentin osuudella bruttokansantuotteestaan. Maat ovat nyttemmin alkaneet koordinoida Afrikkaan suuntautuvaa kehitysapuaan. Sambian tulee ensimmäinen Afrikan maa, jossa Pohjoismaat toimivat koordinoitusti Tanskan johdolla.

Virallinen pohjoismainen yhteistyö

Ajatus Pohjoismaiden tiiviistä poliittisesta yhteistyöstä otettiin vakavasti esille heti toisen maailmansodan jälkeen. Virallinen parlamentaarinen yhteistyö aloitettiin vuonna 1952, jolloin perus-

tettiin Pohjoismaiden neuvosto, ja vuonna 1962 Pohjoismaat allekirjoittivat Helsingin sopimuksen, joka muodostaa hallitusyhteistyön perustan. Pohjoismaiden ministerineuvosto perustettiin vuonna 1971 maiden hallitusten viralliseksi yhteistyöfoorumiksi.

Virallisten yhteistyöpuitteiden perustamista seuranneina vuosina pohjoismaiset poliitikot saivat aikaan useita urauurtavia uudistuksia: Vuonna 1954 lopetettiin Pohjoismaiden väliset passintarkastukset ja perustettiin yhteiset työmarkkinat. Vuonna 1981 pohjoismaalaiset saivat puolestaan oikeuden samaan sosiaaliturvaan kuin työskentely- tai oleskelumaan omat kansalaiset.

Viime vuosina on solmittu uusia sopimuksia muun muassa eläkkeiden ja verotuksen alalla. Vuonna 1992 tehtiin sopimus, jonka nojalla pohjoismaalaiset voivat hakea toisen asteen koulutukseen muissa Pohjoismaissa samoin ehdoin kuin maan omat kansalaiset.

Yhteistyön piiriin kuuluu lukuisia eri aloja, joita ei välttämättä säädellä virallisin sopimuksin

POHJOISMAIDEN NEUVOSTO

Pohjoismaiden neuvostoon kuuluu 87 jäsentä: Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan parlamenteista on jokaisesta mukana 20 jäsentä ja Islannista seitsemän. Tanskan valtuuskunnan jäsenistä kaksi edustaa Färsaaria ja kaksi Grönlantia, Suomen valtuuskunnan jäsenistä puolestaan kaksi Ahvenanmaata. Neuvoston poliittisen puoluejakauman on mahdollisimman pitkälti vastattava kansallisten parlamenttien poliittisia valtasuhteita. Neuvoston jäsenet työskentelevät yhteispohjoismaisissa puolueyhmissä. Pohjoismaiden neuvosto tekee aloitteita, neuvoa ministereitä ja valvoo, että hallitukset toteuttavat pohjoismaisen yhteistyön piirissä tehdyt päätökset. Neuvosto järjestää vuosittain niin kutsutun istunnon, johon osallistuvat kaikki neuvoston jäsenet. Muutoin työtä tehdään eri valiokunnissa samalla tavoin kuin kansallisissa parlamenteissa. Neuvostoa johtaa puheenjohtajisto, johon kuuluu presidentti ja kaksitoista jäsentä. Presidentti valitaan vuodeksi kerrallaan ja presidenttiys kiertää maiden välillä.

POHJOISMAIDEN MINISTERINEUVOSTO

Ministerineuvosto koostuu oikeastaan useasta ministerineuvostosta: jokaisella yhteistyöalueella on oma ministerineuvostonsa. Ministerineuvostoja on kaikkiaan parisenkymmentä. Ministerineuvostot saattavat ylittää kansalliset hallinto- ja ministeriörajat, mistä esimerkkinä mainittakoon kuluttaja-asioiden ministerineuvosto. Useimmat ministerineuvostot ovat kuitenkin ”perinteisten alojen” kokoonpanoja, kuten kulttuuriministerit, opetus- ja tutkimusministerit sekä ympäristöministerit. Pohjoismaiden ministerineuvosto on maiden hallitusten ja itsehallintoalueiden hallintoelinten välinen yhteistyöjärjestö, josta pääministerit kantavat yleisvastuun. Käytännössä vastuu on kuitenkin siirretty pohjoismaisille yhteistyöministereille ja Pohjoismaiselle yhteistyökomitealle, joka avustaa yhteistyöministereitä heidän työssään. Kalenterivuoden kestävä puheenjohtajuus kiertää viiden Pohjoismaan välillä. Omaa keskeistä osaansa yhteistyössä näyttelevät pohjoismaiset laitokset.

mutta joilla kuitenkin päästään tuloksiin. Hyvä esimerkki tästä on Pohjoismaiden yhteinen virallinen ympäristömerkki, vihreä joutsen. Viime vuosina on erityisesti keskitytty ympäristöön ja kestävään kehitykseen, maahanmuuttoon, integraatioon, Pohjoismaiden välisten rajaesteiden poistamiseen, teknologiseen kehitykseen ja pohjoismaiseen tutkimukseen.

Pohjoismaisen yhteistyön budjetista rahoitetaan myös noin 30 yhteispohjoismaisen laitoksen toimintaa. Laitokset hoitavat tehtäviä, joista on järkevämpää ja taloudellisempaa huolehtia yhdessä kuin erikseen. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa Pohjoismaisen geenipankki, jonka tehtävänä on säilyttää ja dokumentoida koko Pohjolan kasviston geneettinen kirjo. Pohjoismaisin varoin rahoitetaan myös noin 1500:aa erilaista ympäristö-, koulutus- ja tutkimushanketta.

Pohjoismaat ovat tehneet viime vuosina tiivistä yhteistyötä myös lähialueen maiden ja järjestöjen kanssa. Pohjoismailla onkin nykyään

runsaasti toimintaa Baltian maissa, Luoteis-Venäjällä, arktisilla alueilla ja EU:ssa.

Pohjoismaiden neuvoston parlamentaarikojen ja Pohjoismaiden ministerineuvostossa mukana olevien hallitusten aktiivinen vuorovaikutus on ainutlaatuista kansainvälisessä yhteistyössä.

II

POHJOISMAISTA NYKYKIRJALLISUUTTA

Pohjolla on paljon annettavaa esittelee jäljempänä pohjoismaista nykykirjallisuutta. Mukana on norjalainen, tanskalainen, islantilainen, ruotsalainen ja suomalainen kirjailija, jotka kirjoittavat kukin omalla tavallaan elämästä Pohjoismaissa. Kirjailijat ovat omassa maassaan arvostettuja taiteilijoita, ja lisäksi he kaikki ovat saaneet Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon.

Teksteistä neljä on kirjoitettu varta vasten tätä kirjaa varten, ja viides on ote Kari Hotakaisen romaanista *Juoksuhaudantie*, josta Hotakainen sai Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 2004.

Kjærstad, Nordbrandt ja Einar Már ovat kirjoittaneet esseen, Eva Ström runoja. Tekstit tarjoavat lukijalle mahdollisuuden tutustua pohjoismaalaisuuteen Pohjolan parhaiden kielenkäyttäjien – sekä kirjailijoiden että kääntäjien – opastamana, ja samalla ne valottavat joitakin kirjassa esille otettuja ongelmakenttiä, esimerkiksi Pohjolan roolia uudessa Euroopassa ja pohjoismaista yhteiskuntamallia.

Lue ja ota kantaa!

NazisMEN

Yleisönä olemisen mahdottomuus

Norjalaisena Pohjoismaissa, Euroopassa ja maailmalla

Asuin joitakin vuosia sitten pari vuotta Afrikassa. Olin kaukana kotoa, ja yhtäkkiä näin omassa kansassani merkittäviä piirteitä, joille aikaisemmin olin ollut sokea. Istuessani jakarandapuun alla sodan ja nälän runtelemassa Afrikassa en voinut enää sulkea silmiäni siltä, miten vähän me välitimme muista; siltä että Norjan ongelma suhteessa muuhun maailmaan, Eurooppaan ja Pohjoismaihin oli illuusio siitä, että oli mahdollista eristäytyä muista. Peer Gyntin tavoin on Norjakin pitänyt liian kauan itseriittoisuutta tunnustuseenaan.

Istuessani jakarandapuun alla Afrikassa maassa, joka oli rutiköyhä, en voinut enää pitempään sulkea silmiäni siltä, että olin varttunut maailman kenties etuoikeutetuimmassa ja turvallisimmassa kolkassa. Lapset kävin usein Norjan kansatieteellisessä museossa Oslossa, ja muistan vieläkin ihmetelleeni pieniä ruohokattoisia hirsimökkejä ja tupien takkoja. Minun oli vaikea käsittää, että 150 vuotta sitten useimmat norjalaiset asuivat niin. Historian kilpapurjehduksessa Norja oli 1900-luvun alussa toivottoman kaukana muiden takana, kuin laho kirkkovene hapertunein purjein, mutta vuosituhannen taitteessa olimme yhtäkkiä kärjessä, kuin erikoisluokan kilpavene, tankki täynnä ja elektroniikan ihmeitä pullollaan.

Nopeaan kasvuun on tietysti monia syitä, mutta ei käy kiistäminen, etteikö meillä olisi ollut myös onni matkassa, ettemmekö olisi hyötäneet eräänlaisesta Golfvirta-ilmiöstä. Elämää helpottavat mukavuudet löytävät tiensä perimmäiseen pohjolaankin, ja juuri sen ansiosta, että sijaitsemme maailman laidalla, olemme hyötäneet muiden maailmankolkkien resurssipaosta niin sanoakseni käsiämme likaamatta. Toki voimme mainita laivanvarustajat ja grynderit, mutta tiedämme hyvinvoinnin edellytysten olevan paljolti lähtöisin Norjan ulkopuolelta. Norjaa voi monessa mielessä verrata umpisuoleen, tarpeettomaan lisäkkeeseen, joka imee ravintonsa ihmisruumiista tekemättä itse sen suurempia kokonaisuuden eteen.

Ja entäpä öljy, tärkein valtionkassan täyttäjistä. Kuinka onnistuimme pääsemään käsiksi siihen? Norjalaiset asiantuntijat sanoivat vielä 50-luvulla, että öljyn löytyminen omalta mannerjalustaltamme oli hyvin epätodennäköistä. Kun ulkomaiset öljy-yhtiöt sitten vuonna 1962 kääntyivät viranomaisten puoleen, älyttiin jotakin olevan tekeillä. Siihen saakka Norja oli – varsinkin suuren kauppalaivastonsa vuoksi – kannattanut luonnonoikeusfilosofi Hugo Grotiuksen teesiä, jonka mukaan ”meri oli kaikkien yhteinen, koska se on niin rajaton, ettei se voinut kuulua kenellekään”. Nyt aika oli kuitenkin kypsä valtioneuvoston päätökselle, joka määritteli kansallisen hallinto-oikeuden Norjan osuudelle mannerjalustasta. Tulos oli uskomaton. Pinta-alaltaan Norja on maailman maista noin 60:nneksi suurin. Jos pinta-alaan lasketaan Norjan hallintaan näin tullut merialue, isompia maita onkin enää vain yksitoista. Omituista asiassa on se, ettei Norjan ilmiömaista laajentumista ole lainkaan käsitelty julkisesti.

Istuessani jakarandapuun alla Afrikassa maassa, jota riivasi hirvittävä kulkutauti, kysyin itseltäni, oliko tämä opettanut norjalaisille nöyryyttä. Minun oli pakko vastata kieltävästi. Niin ristiriitaiselta kuin se kuulostaakin, vallalla on tyytymättömyys. Ja pelko. Emme halua kenenkään kajoavan rikkauksiimme. Juhlapuheissa puhumme solidaarisuudesta ja ohjaamme pikkuruisen osan yltäkylläisyydestämme kehitysapuun, mutta käytännössä pyrimme eristäytymään. Tämän osoittaa ennen kaikkea harjoittamamme siirtolaispolitiikka. Suhtaudumme muukalaisiin epäillen, ainakin jos he tulevat muualta kuin perinteisistä länsimaista. Näin siitäkkin huolimatta, että maamme on autio, lähestulkoon asumaton. Norjan pinta-alasta on viljelemättä käsittämättömät 96 prosenttia. Yksistään Ruijan suunnattomiin asumattomiin erämaihin voisi sijoittaa jonkin pienehkön Euroopan maan ja muutama miljoona asukasta. Ei ole kovin kaukaa haettava sanoa, että Norja haluaa säilyä koskemattomana tai jättäytyä rikkaiden reservaatiksi. Ankarat lakimme on tarkoitettu estämään siirtolaisten tulo. Myös pakolaispolitiikka on pidättyväistä. Kenties rikastuimme liian nopeasti. Kenties juuri siksi meistä on tullut niin suvaitsemattomia, niin jyrkän torjuvia. Omia etuja ajessamme olemme hukanneet inhimillisen solidaarisen soveliaisuuden vaatimuksen. Kesti yli 50 vuotta, ennen kuin Norja oli ottanut vastaan yhtä paljon pakolaisia kuin olimme heitä itse tuottaneet viidessä vuodessa toisen maailmansodan aikana norjalaisten paetessa Ruotsiin. Mitä muistillemme on tapahtunut? Miksi emme punastuneet 90-luvulla, kun YK:n pakolaisasioiden komissaari joutui toteamaan, että Norjasta, Nansenin kotimaasta, on vaikeampi saada turvapaikkaa kuin useimmista muista Euroopan maista? Norjalainen paradoksi numero yksi on tämä: Ympäriällä yllin kyllin tilaa, mutta sydämessä sitäkin niukemmin.

Niiden vuosien aikana, jotka vietin köyhtyneessä ja ulkomaankauppaansa työllä ja tuskalla kehittävässä Afrikan maassa, ihmettelin usein norjalaista itseriittoisuutta. Puolustusliiton ja YK:n jäsenyydestä

Jan Kjørstad on Norjan nykykirjallisuuden suuria nimiä. Hän syntyi Oslossa vuonna 1953. Kjørstad on suorittanut teologian kandidaatin tutkinnon Oslon yliopistossa. Hänen ensiteoksensa oli vuonna 1980 ilmestynyt novellikokoelma *Kloden dreier stille rundt* (Maapallo pyörii hiljalleen). Sen jälkeen hän on kirjoittanut lukuisia romaaneja ja esseekokoelmia. Vuodesta 1985 lähtien hän toimi joitakin vuosia kirjallisen *Vinduet*-aikakauslehden päätoimittajana.

Puolison työn vuoksi Zimbabwessa vietetyt kaksi vuotta merkitsivät oivallista tilaisuutta tutustua laajasti afrikkalaiseen suulliseen kertomusperinteeseen. Kertomusta voineekin pitää Jan Kjørstadin kirjailijuiden avainsanana. Teologina hän tuntee Raamatun. Myös hindulaisuuden suureepos *Mahabharata* on hänelle suuri innoituksen lähde, samoin *Tuhat ja yksi yötä*. Jälkimmäinen heijastuu hänen vuonna 1995 julkaisemansa kuvakirjan nimessä, jossa viitataan Sheherazadeen, mielikuvituksen kuningattareen.

Ihmisen elämä muodostuu lukemattomista kertomuksista. Kjørstadin mielestä on mahdotonta kirjoittaa elämäkertaa, joka kattaisi ihmisen elämänsä kaikkien puolelta. Trilogiassaan, jonka päähenkilö on televisiotoimittaja Jonas Wergeland, hän käyttää kolmea eri näkökulmaa rikkoen samalla kronologian, jatkuvuuden ja syy-yhteyksien rajat. Trilogian (*Forførelsen, Erobreren ja Oppdageren*) viimeinen osa toi Kjørstadille Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 2001.

huolimatta emme ole erityisen kiinnostuneita yhteistyöstä, jossa annetaan saman verran kuin saadaan. Olemme kieltäytyneet kahdesti Euroopan yhteisön jäsenyydestä. Meistä on tullut niin upporikkaita, että meillä on varaa sulkea ovet maailmalta. Eristäytymisen tarvettamme voisi melkein verrata Asterix-sarjakuvasta tuttuun mentaliteettiin. Roomalaiset ovat miehittäneet Gallian, mutta ”pieni kylällinen voittamattomia gallialaisia pitää yhä puoliaan valloittajaa vastaan”, kuten jokaisen albumin alussa sanotaan. Lause voisi yhtä hyvin kuvata lannistumatonta Norjaa, maailman suurinta maalaiskylää. Asterixin gallialaisten tavoin pidämme itseämme voittamattomina, ja ihmeellinen taikajuomamme on öljy.

Niin Asterixin kuin muidenkin on silti välillä pakko lähteä pikkukylästä maailmalle – jo senkin takia, ettei siellä ole kaikkea. Sen tajuaa lapsikin. Muistan ensimmäisen Ruotsin-matkani rajan taakse Strömstadiin. Sen miten riemastuin torista, joka oli pullollaan kaikkea sitä, mistä Norjassa oli pulaa. Taikakortteja, kauko-ohjattavia pikaveneitä, Mustanaamio-sormuksia, taivaallisen makuista purukumia. Puhumattakaan ensimmäisestä Kööpenhaminan-matkastani, järkytyksestä jonka koin astuessani Tivolin portista sisään ja nähdessäni huvipuiston, jonka vertaista en ollut eläessäni nähnyt. Siitä saakka olen halunnut olla Skandinavian kansalainen. Vaikka perusteluni ovatkin muuttuneet, en edelleenkään asettuisi hetkeksikään vastahankaan, jos Norjan, Ruotsin ja Tanskan väliset rajat poistettaisiin yhdellä kynänvedolla. En tuntisi minikäänlaista surua, jos joutuisin Nairobin, Lagosin tai Hararen torilla kertomaan, että olen pohjoismaalainen enkä norjalainen. Minun puolestani Pohjoismaat saa muuttaa yhdeksi maaksi vaikka heti huomenna.

Se olisi meille erinomainen osallistumisen oppitunti. Eräs kuuluisimmista Norja-kuvista on Lillehammerin olympialaisista vuodelta 1994, jolloin koko maailma sai seurata televisiosta, kuinka norjalaiset tuhatpäin kansoittivat urheilukatsomot, heiluttivat Norjan lippuja ja kiliyttivät lehmänkelloja ikionnellisina siitä, että heidät oli julistettu ”maailman parhaaksi yleisöksi”. Avaruudesta tarkasteltuna Norja näyttäisi luultavasti nojatuolien täyttämältä 2000 kilometrin pituiselta graniittikatsomolta. Kenties kansallinen yleisömentaliteetti selittää rentoutumisnojatuolin, joka on viime vuosikymmenten menestyneimpiä norjalaisia vientituotteita. Turhan monet norjalaiset elävät siinä uskossa, että he osallistuvat maailman menoon tuijottamalla sitä televisioruudulta.

Huolimatta toisesta maailmansodasta ja vastikään sota-alueille lähettämistämme joukoista olemme onnistuneet säilyttämään eräänlaisen kollektiivisen illuusion siitä, että on mahdollista pysytellä kansainvälisten levottomuuksien ulkopuolella. Varovainen osallistumisemme rauhan- turvaamisen jaloon taitoon tuntuu lähestulkoon verukkeelta olla tekemättä enempää. Pelkäämme kuollaksemme, että tulevaisuutemme tärväytyy Euroopan unionin jäsenyydessä. Emme näe, että kohtaloamme määrittävät joka tapauksessa Norjan ulkopuoliset tekijät. Ilmiö, jonka nimi on globalistuminen. Suurpoliittiset päätökset, monikansalliset yri-

tykset, maapallon ympäristöongelmat, terrorismi, taloussuhdanteiden heilahtelut, HIV- ja SARS-epidemiät, kansainvaellukset, sodat. Vastustaessaan henkeen ja vereen Euroopan kansalaisuutta norjalaiset eivät näe, että heistä on jo kauan sitten tullut maailmankansalaisia, halusivatpa he sitä tai eivät.

Voi vain toivoa, että norjalaiset siirtyvät tiedostamattomien maailmankansalaisten katsomosta kentälle tiedostaviksi maailmankansalaisiksi. En kannata nykyisenlaista Euroopan unionia, jota vaivaavat byrokraattinen elefanttitauti ja jäsenmaiden kansalaisten innoton osallistuminen, mutta taputtaisin käsiäni Norjalle, joka vastaisuudessa yhteisön jäsenyyttä harkitessaan olisi valmis uhraamaan sekä ”itsehallinto-oikeutensa” että taloudellisen ylijäämänsä, mikäli sen mukaantulo hyödyttäisi Eurooppaa ja maailmaa.

Kuvittelen myös, että Pohjoismailla on annettavaa sekä Euroopassa että etenkin maailmanlaajuisesti. Nykyään puhutaan usein demokraatiavajeesta ja samalla sellaisten ideologioiden vakavasta puutteesta, jotka voisivat muodostaa vastavoiman markkinaliberaalille ideologialle. Sen sijaan että toteamme pohjoismaisen sosiaalidemokraattisen mallin tulleen tiensä päähän, voisimme ottaa vastaan haasteen kehittää sitä, etsiä sellaisia poliittisia ja taloudellisia malleja, jotka vähitellen ja ekologisesti hyväksyttävällä tavalla voisivat lisätä tasa-arvoa ja maailman antien oikeudenmukaisempaa jakautumista.

Tällainen yhteistyö saattaisi piristää norjalaisten luovuutta, auttaa perustamaan sellaisia yrityksiä, jotka takaisivat meille elannon muustakin kuin öljystä. Muualla maailmassa saattaa olla demokraatiavajetta, mutta Norjaa vaivaa luovuusvaje. Tämän hetken suurin haaste on Norjan muuntaminen ruikuttajakansasta luovaksi kansaksi. Koska koulutustaso on korkea kaikissa Pohjoismaissa, Norja voisi kehittää yhdessä muiden kanssa vaikkapa bioteknisiä tuotteita ja innovatiivisia palveluita, kernaasti ohjelmistopuolella, maailmanyhteisön yhtä tärkeämmäksi käyville verkostoille.

Sallittakoon minun lopettaa siihen mistä aloitinkin, kymmenen tuhannen kilometrin päähän, jakarandapuun alle eteläiseen Afrikkaan, maahan jonka kouluissa paperistakin on pulaa. Täällä asuessani ryhdyin kirjoittamaan myös niistä norjalaisista, joiden nimi kuuluu kansainväliseen sanavarastoon. Ibsenistä, Hamsunista, Griegistä, Munchista. Norjalaisista, joiden luovuuden ja teokset koko maailma tunnustaa. Tällaiset yksilöt, taiteilijat, ovat aina olleet hyvin tietoisia rajojenylittäjän, maailmankansalaisen roolistaan. Jotunheimenin Eidsbugardeniin, joka on niin norjalaista kuin olla saattaa, keskelle Per Gyntin valtakuntaa, on pystytetty kirjailija Aasmund Olavsson Vinjen muistomerkki. Runonsa *Nasjonalitet* alussa hän ilmaisee ajatuksen, joka on ajankohtaisempi kuin koskaan ennen: ”Me uskomme niin, on onnea se, / kun Norjaan syntyä saa. / Kotiseutu meille kallein on / mutt’ muistaos se, et’ maailma on / meille vain suuri isien maa”.

Urautuneita ajatuksia ja utopiaa

I.

Vuosia sitten jätin maan, jossa olin syntynyt ja kasvanut, sillä tunsin olevani idioottien keskellä.

Siihen aikaan olisin tuskin kyennyt edes *ajattelemaan* tuota lausetta, ja jos olisin, en missään nimessä olisi kirjoittanut sitä paperille. Kasvatukseni oli varustanut minut tehokkaalla itsesensuurilla. Juuri sen vuoksi se minusta sopiikin niin hyvin aloituslauseeksi.

Puhuinhan itsekkin idioottien kieltä, mutta tämänkin olen oivaltanut vasta, kun minun on ollut pakko myöntää, etten pelkästään *edelleenkin* puhu sitä, vaan ettei sille asialle myöskään enää mitään mahda. En pysty vaihtamaan kieltä. Sitä vastoin arvostelen sitä, koska kaikesta huolimatta tunnen sen läpikotaisin.

Filosofisesti voisi kenties väittää, että Jumala on luonut idioottien kielen, koska muuten siinä ei olisi ollut Jumalaa ollenkaan. Missään muualla hänelle ei nimittäin olisi voinut olla sijaa.

Ilmaisen asian tätä nykyä näin, mutta olen pakostakin päätynyt samantapaiseen käsitykseen jo elämäni alkutaipaleella, ennen kuin tunsin aikuisten valehtelevan puhuessaan Jumalasta. Tai sitten he vain yrittivät saada minut uskomaan johonkin, mihin heidän itsensä oli mahdotonta uskoa. Mitä enemmän he yrittivät, sitä enemmän pyristelin vastaan. Salaa, lisättäköön, sillä tiesin, ettei minun auttanut näyttää epäilystäni avoimesti. Se olisi vain saanut heidät ponnistelemaan entistä terhakemmin.

Nyt joku saattaa saada päähänsä kysyä: ”Kuinka niin pieni lapsi pystyi ajattelemaan niin harkitusti ja loogisesti?”

Siihen minun on vastattava, että se pystyi siihen, koska se ei ollut vielä omaksunut idioottien kieltä. Ei ainakaan siinä määrin, että sen järki olisi siitä sumentunut.

Jokainen, joka kykenee muistamaan varhaislapsuutensa, tietää miten loogisesti pikkulapset ajattelevat ja miten vaikea heitä on huijata. Vasta kun heidän aivonsa on pilattu verbaalisilla viruksilla, sellaisilla kuin

”Jumala ompe linnamme” tai ”Herra on minun paimeni” ja muilla sen tapaisilla, heidät saadaan hyväksymään kaiken maailman kauheudet.

Minullahan oli isä, ja juuri siksi tiesinkin, että isät ovat kaikkea muuta kuin täydellisiä. Niinpä ”Isä meidän, joka olet taivaissa” kuulosti minun korvissani jokseenkin hölmöltä. En pystynyt hyväksymään sitä, että se, joka on luonut kaiken mitä maailmassa on, mitä maan päällä, merissä ja tähtitaivaalla on, olisi isä. Ja koska Jeesus antoi ymmärtää olevansa saman mahdolloman isän poika, minäkin näin tämän isän kummallisena ja sekopäisenä suureena. Käsitykseni kärsimystarinasta vastasi aika tarkoin sitä, jollaisena Monty Python sen myöhemmin kuvasi elokuvassaan *Brianin elämä*.

Tiedän hyvin, että jotkut pitävät huomautuksiani provosoivina. Asiani ei ole provosoida yhtään mitään, vaan puhua järjen puolesta. Nykyisessä maailmantilanteessa koen sen ehdottoman välttämättömäksi.

Varmuuden vuoksi lisään, että vaikka kunnioitukseni uskontoa kohtaan mahtuukin aika pieneen tilaan, kunnioitan ihmisten tunteita, myös uskonnollisia.

2.

Pidin tauon kirjoittamisen lomassa ja istahdin kahvilaan. Siinä istuessani mietin, olinko valinnut täysin väärän lähestymistavan aiheeseen Pohjoismaat ja EU. Avasin hiukan hajamielisenä kahvilan pöydällä lojuneen lehden ja silmäni osuivat artikkeliin, jossa kerrottiin, kuinka vahvat voimat EU:n sisällä haluavat sisällyttää Jumalan valmisteilla olevaan uuteen perussopimukseen.

Siinä tapauksessa siinä pitänee mainita myös Jeesus, Neitsyt Maria ja Pyhä Henki. Ja miten on, pääsekö Perkele mukaan? Siinä asiassa sietää ehkä kysyä neuvoa amerikkalaisilta, jotka tuntuvat paneutuneen paholaiseen eurooppalaisia perusteellisemmin. Ei liene pelkkä sattuma, että USA:ta on kutsuttu ”Suureksi Saatanaksi”.

Saman artikkelin mukaan Vatikaanin edustaja oli sitä mieltä, että Suomen Isän EU-jäsenyys oli ehdottoman välttämätön, jotta tulevaisuudessa vältyttäisiin sodilta. Hän näytti sivuuttaneen tyystin sen tosiseikan, että yli 1000 vuoden ajan useimmat maailman sodista oli taisteltu samaisen isän nimissä.

Sen vuoksi palaankin kahvilasta hyvällä omallatunnolla erääseen lapsuuden tapahtumaan.

Opettaja kysyi minulta kerran ”uskontotiedon” tunnilla, joksi ainetta siihen aikaan kutsuttiin:

”Mitä Jeesus sanoi temppelissä kirjanoppineille?”

Siitä minulla ei tietysti ollut harmainta aavistusta. Opettaja tunnettiin sekä vahvasta uskonnollisesta vakaumuksestaan että siitä, miten velvollisuudentuntoisesti hän rankaisi oppilaita selkäsaunoin, mikä ei sen

Tanskalainen lyyrikko Henrik Nordbrandt (s. 1945) sai Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 2000 runokokoelmastaan *Drømmebroer* (Unisiltoja). Nordbrandtin ensiteos *Digte* (Runoja) ilmestyi vuonna 1966. Vuosien saatossa hän on kehittänyt omintakeisen runokielen. Häntä ovat innostaneet sekä amerikkalainen, eurooppalainen että pohjoismainen runous, muun muassa T.S. Eliot ja Gunnar Ekelöf. Nordbrandtin runot voivat olla sekä symbolisia että allegorisia; yksinkertaisuutta tavoittelevia.

Pian ensiteoksensa ilmestyttyä Henrik Nordbrand muutti ulkomaille, ja hän on asunut sen jälkeen pitkiä aikoja Kreikassa, Espanjassa ja Turkissa. Suurin osa hänen yli kahdeskymmenestä runokokoelmastaan on kirjoitettu Välimeren valossa klassisella tarkkuudella ja modernilla, lähes levottomalla persoonallisuuden haurauden ja katoavaisuuden tajulla.

Henrik Nordbrandtilta on ilmestynyt runokokoelmien lisäksi kaksi esseekokoelmaa, kaksi lastenkirjaa, rikosromani, keittokirja ja päiväkirja. Nordbrandtin kirjoja julkaisee Tanskassa Gyldendalin kustantamo. Hänen teoksiaan on käännetty useille pohjoismaisille ja eurooppalaisille kielille.

ajan kansakoulussa ollut lainkaan tavaton yhdistelmä. Niinpä mietin vastausta erityisen tarkkaan ja sanoin lopulta täysin todenmukaisesti:

”Sitä ei kukaan tiedä. Se tapahtui kauan sitten, eikä kukaan paikalla olleista ole enää hengissä.”

Sain raikuvan korvatillikan ja minut ajettiin luokasta ulos. Jälkimmäinen oli hyvinkin tillikan arvoista.

Siitä huolimatta minua oli loukattu. Samalla tavalla minua loukkaisi nykyään, jos minut yritettäisiin pakottaa noudattamaan sääntöjä, joiden Lähi-idän paimentolaiset luulivat tulleen heille tuhansia vuosia sitten Taivaan Isältä. On kummallista ja ikävää, että monet maailman johtajista yrittävät hakea teoilleen oikeutusta viittaamalla saman Taivaallisen Isän tahtoon.

Samat ihmiset, jotka kadulla kulkiessaan puhuvat keskenään satelliittien välityksellä ja katsovat televisiosta ihmisen rakentamien avaruusluotaimien lähettämiä kuvia kaukaisista taivaankappaleista, uskovat muinaisuudessa muovattuun maailmankuvaan. Perityt urautuneet ajatukset ovat mitä ilmeisimmin järkeä vahvempia.

Uskonto on ongelma, joka on jäänyt paljolti huomiotta. Viime vuosien keskittyminen islamiin on ainoastaan siirtänyt ongelmakenttää yrittämättä tunkeutua sen ytimeen.

Uskonto väittää omaavansa tiedon korkeammista voimista, joiden olemassaoloa ei yksikään ihminen aikojen aamusta tähän päivään mennessä ole kyennyt osoittamaan. Valtio, joka sisällyttää rakenteeseensa tällaisen instituution, sitoutuu nähdäkseni väistämättä mystiikkaan, mikä puolestaan tekee tilaa salatululle hierarkialle. Sen vuoksi sellainen yhteiskunta, jossa valtiota ja uskontoa ei ole erotettu ehdottomasti toisistaan, ei voi koskaan olla täysin demokraattinen.

3.

Tämän kirjoitelman aiheena piti olla Pohjoismaat ja niiden asema laajentuneessa EU:ssa. Olen painottanut omia henkilökohtaisia elämyksiäni näin voimakkaasti, koska tässä yhteydessä henkilökohtainen on hyvin suuressa määrin yhtä kuin periaatteellinen.

Minun nähdäkseni EU on kaikkine vinoutumineen ja vaivoineen kaunis utopia. Sen vuoksi on tärkeää siivota kaapit vanhoista luurangoista. Kaapinomistajat eivät tosin aina itse näe luurankoja. Kuvittelen, että minä näen ne, sillä olen ollut poissa niiden luota niin pitkään. Kirjoittaessani tätä koen uudelleen oman pohjoismaisen taustani 30 vuoden mittaisen välimatkan takaa, ja utuisessa marraskuun hämärässä luurangot alkavat hohtaa itsestään.

Kaupunki on koristeltu kuusenhavuilla. Joulukuun tulossa. Vihattuani tuota juhlapyhää kokonaisen ihmisiän uskon lopultakin alkaneeni hyväksyä sen, en välttämättä Jeesuksen syntymäjuhlan, vaan pohjoismaisena talvijuhlan, jota minun puolestani voi hyvin kutsua paka-

nalliseksi. Haluan olla siinä osallisena, tehdä sovinnon sen kanssa, uppoutua pimeyteen ja nähdä uuden valon tuikahduksen.

Kuljeskelen pitkin Kööpenhaminan katuja ja yllätän itseni kerta toisensa jälkeen riemuitsemasta kimmeltävistä joulukoristeista. Tiedän hyvin, että ne edustavat sietämätöntä kaupallisuutta. Ja koko ahdistava ostohysteria on jokseenkin luotaantyöntävää. Silti, miten upeita ovatkaan jouluvalot! Ja miten ikävää olisikaan ilman niitä!

Hyvin harvat tanskalaiset virret puhuttelevat minua. Monet niistä herättävät minussa jotakin, jota en valitettavasti voi kutsua muuksi kuin inhoksi, mutta jotkut joululaulut ovat ihan siedettäviä. Olen aikaa myöten oppinut sulkemaan mielestäni niiden kristillisen sisällön ja tajuamaan ne lähinnä jonkinlaisiksi shamanistisiksi hymneiksi pimeydelle, päättyvän vuoden poismenolle ja valon ylösnousemukselle.

Mutta koska joulu on myös sovinnon aikaa, aion pyytää aikojen saattossa tapaamiltani sympaattisilta teologeilta anteeksi ankaria sanojani uskonnosta. Sitten voimme yhteen ääneen laulaa ”Oi ruusu Iisain juuren/ nyt kukkaan puhjennut”.

4.

Urheilufanaatikkoja minulla sen sijaan on edelleen oikeus vihata sydämeni pohjasta.

Kun minut koulussa pakotettiin pelaamaan jalkapalloa, tein selväksi, että se oli ruma ja väkivaltainen peli. Jo potkiminen itsessään on väkivallan ilmaus. Vastalauseitani ei pelkästään sivuutettu, vaan minua alettiin myös kiusata.

Niin kauan kuin muistan olen ollut sitä mieltä, että urheilu ja sota ovat saman asian kaksi puolta, eikä toista voisi olla ilman toista. Vastikään minulle selvisi, ettei näkemykseni ollutkaan niin omintakeinen kuin olin kuvitellut. Muinaiset kreikkalaiset näkivät urheilun valmistautumisena ja harjaantumisenä sotaan.

Olen usein ollut vähällä joutua vakaviin selkkauksiin lausuessani mielipiteeni urheilusta yleensä ja jalkapallosta erikseen. Minulta kysyttiin viimeksi kuukausi sitten Istanbulissa, kenen puolella olin, mihin vastasin, etten mitenkään voinut olla jonkin idioottilauman puolella, olipa se sitten pukeutunut punaisiin tai sinisiin paitoihin.

Muutama päivä lähtöni jälkeen itsemurhapommittaja hävitti korttelin, jossa olin asunut. En voinut olla ajattelematta, miten suuresti jalkapallo-ottelun katsojat muistuttavat niitä fanaattisia mielipuoolia, jotka räjäyttävät palasiksi itsensä ja kanssaihmisensä. Aihe on niin arka, että on paras olla sanomatta mielipidettään julkisesti.

”Me voitimme”, ihmiset kirkuvat yhteen ääneen, vaikka ovat pelkkää yleisöä eivätkä millään tavalla osallisia itse peliin, joka sinällään on täysin tarkoituksetonta. Mutta jos heille huomauttaa tilanteen älyttömyydestä, joutuu itse idiootin asemaan ja pahimmassa tapauksessa fyysisen väkivallan kohteeksi.

5.

Amerikkalainen historioitsija ja kirjailija Barbara W. Tuchman kuvaa kirjassaan *The March of Folly* – Hulluuden kavalkadi – neljää historian ajanjaksoa, joina ihminen on käyttäytynyt erityisen typerästi. Luullakseni hän tekee sen, koska hän pessimistään huolimatta elättelee pikkuruista toivoa, että ihminen oppisi historiasta.

Tarkastellessani omaa sukupolveani en tiedä, miten paljon se on historiastaan oppinut. Se on siirtynyt köyhyydestä rikkauteen, amerikkalaisuudesta amerikanvastaisuuteen, uskonnollisuudesta materialismiin, vallankumousromantiikasta totalitaarismiin. En kuitenkaan taida olla oikea henkilö arvioimaan sitä, sillä en ole koskaan oikein tuntenut kuuluvani siihen.

Kun samat opiskelijat, jotka niinkin myöhään kuin vuonna 1967 olivat istuneet luentosaleissa ja vaieten hyväksyneet kaiken, mitä professorit sanoivat, olipa se se sitten miten kammottavaa tahansa, vuotta myöhemmin yhtenä laumana kapusivat barrikadeille ja alkoivat ulvoa kuorossa, olin saanut tarpeekseni. Ei siksi, ettenkö olisi ollut heidän kanssaan samaa mieltä, sillä sitä minä kokonaisuutena ottaen olin, vaan siksi, että aistin kuorossa niin monta riitasointua.

Matkustin tieheni. Olin saanut tarpeekseni idiooteista ja heidän ”Me voitimme” ja ”Me olemme oikeassa” -mentaliteetistaan. Nyt he saivat minun puolestani ottaa Isänsä ja Poikansa ja hänen Grundtviginsä ja kilpapyöräilijänsä ja jalkapallonsa ja jatsinsa ja vaskensa ja Elviksensä ja Beatlesinsä ja Rolling Stonesinsa ja Jeesus-hippkinsä ja buddhanuskoiset hasishylkiönsä ja ranskalaisen eksistentiaalismin ja Marxin ja Maon ja ravistaa sekaisin ja mitä todennäköisimmin huomata, että lopputuloksena on tasan tarkkaan tympeää tanskalaista maksapasteijaa, joka todellisuudessa oli sitä, minkä puolesta he elivät!

Jokseenkin tähän malliin ajattelin, olkoonkin, että saatoin valita sanani toisin, sikäli kuin ylipäätään sanoina ajattelin.

Meni vuosia, ennen kuin aloin ymmärtää reagoineeni näin, koska olin itse ajatellut idioottien kielellä, tai ainakin toiminut heidän ehdoillaan. Sen sijaan että olisin analysoinut loogisesti koko lapsuuteni ajan minua piinanneita asioita ja pyrkinyt jotenkin rakentavasti muuttamaan niitä, minä pakenin. Annoin vastenmielisyyden ajaa minut eskapismien tielle. Olin tuijottanut niin silmäni sokeiksi oman maani virheitä, että mielsin uskonnon ja urheilun kaltaiset ilmiöt nimenomaan tanskalaisiksi.

Se liittyi jossakin määrin siihen, etten ollut vielä nähnyt paljonkaan maailmaa. Kun saavuin ensimmäisen kerran Kreikkaan, se tuntui ihmeeltä, vapautumiselta pohjoismaisuudesta. Liejuisesta pimeydestä, jossa sieluni silmin näin pappien ja jalkapalloilijoiden luikertelevan valkoisten toukkien lailla. Ja jollen olisi lähtenyt pois, olisin saattanut pysyä tämän harhaluulon vallassa ja unohtaa autuaasti, miten olin lapsuudessaani ja varhaisnuoruudessaani palvonut pohjoismaista; Astrid Lind-

greniä, Selma Lagerlöfiä, Knut Hamsunia, Johannes V. Jensenia ja jopa hänen sisartaan Thitiä ja Palle Lauringin Tanskan historiaa. Vain joitakin satunnaisia nimiä mainitakseni.

6.

Opiskelin kiinan kieltä ja unohdin sen. Sen jälkeen turkkia ja arabiaa, joiden parissa jatkoin pitemmälle. Kahlasin Koraanin läpi arabiaksi. Niin sanoakseni henkeä pidätellen. Virallisesti se on yksi maailman suurimmista mestariteoksista, ja silti siinä on niin hirvittäviä kohtia, etteivät muslimitkaan halua kuulla niistä. (Sen on saanut muun muassa Salman Rushdie tuntea nahoissaan.)

”Ainoa palkka niille, jotka sotivat Jumalaa ja Hänen lähettilästään vastaan sekä levittävät turmiota maassa, on että heidät tapetaan tai ristiinnaulitaan, tai heidän kätensä ja jalkansa hakataan monesta kohdasta poikki, tai heidät karkoitetaan maasta. Sellainen on heidän häväistyksensä tässä elämässä, ja tulevassa heille on luvassa kauhea kuritus.” 5/33

”Ne, jotka hylkivät meidän ilmoitustamme, poltamme me totisesti tulesa. Niin pian kuin heidän ihonsa kärventyy, annamme sen tilalle uuden, jotta he maistaisivat totista tuskaa. Jumala on totisesti mahdava ja viisas.” 4/56

Näin opin, etteivät idioottien kieltä puhuneet pelkästään minä ja maanmieheni. Se oli kansainvälistä tai ”transformaalista”, kuten Noam Chomskyn kielioppi.

Kun Tanskassa vuonna 1972 järjestettiin kansanäänestys Tanskan liittymisestä EU:hun, äänestin puolesta, mikä ärsytti vasemmistolaisia ystäviäni. Tässä kirjoitetun nojalla lienee itsestään selvää, miksi kannatin EU:ta. Näin Tanskan pienenä, ahtaana kopperona. Halusin ison talon, mieluiten sellaisen, jossa olisi vain yksi avara huone.

Nyt tiedän, että talossa on oltava paljon huoneita, sekä isoja että pieniä. Yksityisiä huoneita mutta niin, että jokaisesta huoneesta pääsee kaikkiin muihin.

Keskikohta on jalkojesi alla

Eräänä sateenraskaana iltapäivänä,
laivalla kaukaa kantautuneesta unesta,
tuli tarinaniekka Homeros Reykjavíkiin.
Hän käveli satamarannasta
ja otti taksin joka ajoi häntä
sateenharmaita katuja pitkin
surullisten talojen lipuessa ohitse.

Kadunkulmassa tarinaniekka Homeros kääntyi
kuljettajan puoleen ja sanoi:
”Miten on mahdollista kuvitella
että tämmöisessä sateenharmaassa
yksitoikkoisuudessa asuu kertojakansa?”
”Syy on juuri siinä”, kuljettaja vastasi,
”koskaan muulloin ei toivo yhtä paljon
kuulevansa hyvää tarinaa kuin
pisaroiden ropistessa ruutuihin.”

...

Halldór Laxnessin romaanissa *Laulu luojan antimista* bolsevikki sanoo kertojalle: ”Miten surkeata onkaan kuulua pieneen kansakuntaan, sanoo Engels jossakin, muistaakseni eräässä Lontoosta lähettämässään kirjeessä. Tapasin esimerkiksi äskettäin islantilaisen miehen, ja hän kertoi minulle, että hänen suloisimpiin nuoruudenmuistoihinsa liittyi härskin traanin haju meren rannalta ja aitojen päälle kuivumaan nostetut madonsyömät turskanpäät.”

Islantilaiset saavat kiittää onneaan, ettei heidän ole tarvinnut pystyttää muistopatsasta saksalaiselle Friedrich Engelsille madonsyömien turskanpäiden ja härskin traanin keskelle kylmän ja tyrskyisen elämän rannalle, ja voisihan vielä mainita moniakkin saksalaisilta ja muilta mahtavilta kansoilta peräisin olevia asioita, joita ilman on ollut hyvä olla.

Toisaalta ei ole epäilystäkään siitä, että eräs Islannin itsenäisyystaistelun juurista piilee saksalaisessa romantiikassa. Ne islantilaiset runoilijat, jotka suurelta osalta laskivat perustan kansan itsetunnolle 1800-luvulla, saivat voimakkaita vaikutteita Heinrich Heineltä ja muilta saksalaisilta runoilijoilta.

Ei siinä toki ole mitään surkuteltavaa, että vaikutteita on saatu romantiikan runoilijoilta, jotka kantoivat myös kortensa kekoon kielen uudistumiseksi. He seppivät uudissanoja taivaankappaleista ja tähdistä. Heidän yhdistyksensä nimi oli Fjölnir (Odin), ja tämän niminen on myös kotilähiöni urheiluseura. Se on nuori seura, mutta niinpä lähiökin on melko uusi.

...

”Olen vahvojen, sinisilmäisten viikinkien jälkeläinen. Sukujuureni joutavat hovirunoilijoihin ja voitokkaisiin kuninkaisiin. Olen islantilainen. Nimeni on Tómas Jónsson. Olen vanha.

ei ei”

Näillä sanoilla alkaa Guðbergur Bergssonin romaani *Tómas Jónsson metsölubók* (Menekkiteos Tómas Jónsson), ja tätä kirjaa pidetään eräänä Islannin nykykirjallisuuden urauurtavana teoksena.

Tómas Jónsson on seniili toimistovirkailija, joka muistelee elämänsä. Jonkun kerran hän on mielessään laatimassa passia ja kirjoittaa ammatista tarkoittavaan kohtaan: playboy. Tómas asettuu kaikenkarvaisten elävien hahmoon, useimmiten mielessään.

Onhan niin, että kaikki kansat mietiskelevät keitä he ovat ja katsovat usein maailmaa siltä näköalapaikalta, missä itse ovat. Kerran olin luke-massa otteita omista teoksistani Englannissa, nimittäin Cheltenhamin kaupungin kirjallisuuspäivillä.

Kun päätin lukemisen ja alkoi keskustelu, eräs salissa oleva nainen sanoi: ”You seem to have a very English sense of humor.”

Naisen tarkoituksena oli kehua minua, mutta hänen sanansa osoittavat myös, miten kieleen on joskus pesiytynyt kopeutta, kun muinaiset suurvallat pitivät leikinlaskuakin omana erikoisuutenaan.

Historia on piintynyt sillä tavoin heidän mieleensä, mutta eiköhän sentään kaikissa maissa naureta ja usein kovin samanlaisille asioillekin.

Pikkupoika näki lipun puolitangossa. Hän kysyi isältään, miksi lippu oli jätetty siihen. Isä vastasi sen tarkoittavan sitä että joku oli kuollut.

”Niinkö, no sitten hän ei ole ehtinyt nostaa sitä loppuun asti”, poika sanoi.

...

Minä: Óli, oletko huomannut miten pieni pää puluilla on? Ajatteletko, ettei niillä ole lainkaan aivoja?

Óli: Minkä takia niillä pitäisi olla aivot?

Minä: Tarkoitatko, että olisi parempi jos olisi siivet kuin että olisi aivot?

Óli: Minusta olisi parasta, että olisi siivet aivoissa.

Näin keskustelevat kaksi poikaa romaanissani *Vængjasláttur í þakrennum* (Räpyttelyä räystäällä). Aluksi tämä vaikutti minusta aivan tavalliselta keskustelulta, mutta vähitellen siitä on tullut viestittämäni sanoma.

Toisin sanoen tahdon sanoa, että tarvitsemme runoutta elämäsämme. Tarvitsemme henkeä. Tarvitsemme lentoa. Siivet aivoihin.

Nyky aika tarjoaa monenlaisia pakoteitä ja tämän hengen, tämän lennon, siipien löytäminen on tärkeää.

Tai ehkäpä ei niiden löytäminen, vaan etsiminen, alituinen etsiminen... Sisällön etsiminen elämään on elämän sisältö.

...

”Olen vahvojen, sinisilmäisten viikinkien jälkeläinen.”

Niin, ehkäpä meissä kaikissa on pieni Tómas Jónsson, minussa ainakin on, sillä erään toisen kerran satuin olemaan Lontoossa ja mukani oli ensimmäisen romaanini *Pyöreän portaikon ritarit* englanninkielinen käsikirjoitus.

Soitin kustantajalle Leister Squaren puhelinkioskista ja kysyin, voisinko keskustella hänen kanssaan teoksestani. Kustantaja kysyi minulta mitä suuntausta edustin. Sanoin sen olevan uudenlaista realismia, niin sanottua jääkarhurealismia. Hän pyysi minua tulemaan vähän ennen sulkemisaikaa.

Etsin hyvissä ajoin kustannusyhtiön sijainnin, astelin sitten lähimpään kapakkaan ja rentouduin kaupunginosan asukkaiden seurassa ja olin kustantajan luona sovittuun aikaan.

Kun tervehdin kustantajaa ja esittäydyn, hän sanoo: ”Saanko kysyä, miksi tulette niin pitkän matkan takaa itse tuomaan käsikirjoituksenne, miksi ette käytä postin palvelua?”

Olin niin ällistynyt tuosta miehen kysymyksestä, että tuskin huomasin kun olin jo sanonut: ”Minun esi-isäni, viikingit, purjehtivat vuorokausikaupalla yli merten vain sen takia, että saivat lukea yhden runon kuninkaalle.”

...

Ei pidä puhua
suurista kansoista ja pienistä kansoista
syrjäseuduista, maanääristä ja kaukaisista kolkista.

Maa on pallo; keskikohta
on juuri jalkojesi alla
ja se liikkuu koko ajan ja on
aina kintereilläsi minne menetkin.

Mutta keitä olemme, me islantilaiset? Kuninkaitako, jotka eivät halunneet kumartaa ketään kuningasta? Niin tahdomme itse uskoa. Joku koiranleuka sanoi minulle, että kun Norjaan julistettiin ensimmäinen verolaki, niin silloin kaikki lukutaitoiset pakenivat Islantiin.

Yleinen käsitys on, että islantilaiset ovat pohjoismaalaisia, joissa on irlantilaista sekoitusta. Pohjoismaalaisuus ja kelttiläinen vaikutus yhtyvät Islannin klassisessa kirjallisuudessa. Kesällä 2003 Akranesissä pidettiin kilpailu, kuka oli punatukkaisin islantilainen, ja voittaja sai lentoliipun Irlantiin.

Mutta täytyy pohjoisen meren saarella asustavan 280 000 ihmisen olla omalaatuisia, ja onkin esitetty teorioita, joiden mukaan Islantiin ensiksi tulleiden asuttajien tarkoituksena oli jokin aivan muu kuin jäädä maakrapuina rannalle.

Islantilainen Einar Már Guðmundsson (s. 1954) sai Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 1995 romaanillaan *Kaikkeuden ritarit*. Kertoja-minä kuvaa mielisairaana miehen elämää ennen hänen syntymäänsä ja aina aikaan hänen kuolemansa jälkeen. Einarin kerontatyylillä on tyypillinen rajat ylittävälle realismille ja saanut usein kriitikot vetämään yhtäläisyyksiä moniin latinalaisamerikkalaisiin nimiin kuten Gabriel García Márqueziin.

Einar Már Guðmundsson on tämän päivän Islannin tunnetuimpia ja eniten muille kielille käännettyjä kirjailijoita. Kirjailijanura alkoi 1980-81, kun hänen kolme runokokoelmaansa julkaistiin, mutta vasta romaanissaan *Pyöreän portaikon ritarit* (1982) hän oli löytänyt todella oman tyylinsä. Kirjasta tuli ensimmäinen osa ”Reykjavík-trilogiaan”, jossa kaupungin lähiötä kuvataan psykologisesta, sosiologisesta ja uskonnollisesta näkökulmasta. Kovin erilaisina inspiraation lähteinä ovat olleet esimerkiksi Günter Grass ja William Heinesen.

Einar Már Guðmundssonin viimeisin kirjallinen urotyö on vielä keskeneräinen romaanisarja, joka käsittelee köyhän islantilaisen perheen elämää 1900-luvulla. Ensimmäinen osa *Jalanjäljet taivaalla* ilmestyi vuonna 1997 ja uusin osa *Nimettömiä teitä* vuonna 2002. Projektista on tarkoitus tulla jotakin, mitä tanskalainen sanomalehti *Politiken* nimitti ”pohjoismaisen köyhälistön kulttuurihistoriaksi”.

Proosan ohella Einar Már Guðmundsson on julkaissut uusia runoja, elokuvakäsikirjoituksia, novelleja ja esseitä, ja persoonallisella luku-tyylillään hän on saavuttanut paljon kiitollisia kuulijoita.

He lienevät sitoneet aluksensa ja astuneet maihin ja laivat häipyneet heidän tullessaan takaisin. Silloin ei ollut lentokenttiä, ei Saga (Business) Classia olemassakaan, mutta Icelandair-lentoyhtiön koneiden business-luokalla on historiallinen nimi. Islannin asuttamiseen kuului kuusikymmentä vuotta, mutta jos olisi eletty lentokoneiden aikaa, se olisi käynyt nopeasti.

Mutta koska olemme saarelaisia, olemme koko ajan liikkeellä. Saaren asukas katsoo merta ja pohtii mitä seikkailuja sen takana saattaisi kokea. Mutta kun hän on lähtenyt, hän huomaa, että seikkailut olivat olleet koko ajan aivan hänen lähetyvillään. Silloin hän palaa takaisin ja tuo ulkomaiset vaikutteet mukanaan. Sillä tavalla me islantilaiset olemme aina keskusteluyhteydessä ulkomaailman kanssa. Me olemme me itse ja opimme muilta.

Ja ehkäpä maailma ei olekaan paljon suurempi kuin me. Tarkoiton, että maailmassa on mahdollista ajatella olevan vain 280 000 ihmistä ja loppujen vain jäljennöksiä meistä, ja tällä kalliosaarella on yksi kappale kutakin.

Toisin sanoen: kun kansa on vähälukuinen, jokainen yksilö on erittäin tärkeä.

...

Oscar Wilde sanoi, että pohjoismaalaisten viikinkien onni oli löytää Amerikka kauan ennen Kolumbusta ja kadottaa se sitten taas.

Tämä tekee meistä tietenkin jonkin verran ylpeitä, mutta vapauttaa meidät myös monenmoisesta alemmuudentunteesta. Olemme pieni kansa, mutta pidämme itseämme suurvaltana. On sanottu, että muut kansat saavat olla kiitollisia siitä että meitä on niin vähän. 1900-luvun loppupuolella kävimme kaksi taistelua kalastusalueista brittien kanssa ja voitimme ne molemmat.

Kirjailija Thor Vilhjálmssonilta kysyttiin kerran pohjoismaisessa kirjailijakongressissa kovin alentavaan sävyyn, kuinka paljon Reykjavíkissa on asukkaita. Kysymyksen taustalla oli ajatus, kuinka mitään mainittavaa voi syntyä niin vähäväkisestä kaupungista. Thor vastasi, että Reykjavíkissa oli yhtä paljon asukkaita kuin Firenzessä Danten vielä eläessä.

...

Olen kuullut mainittavan, että laulajatar Björkiltä oli kysytty eräässä lehdistötilaisuudessa Englannissa tai Yhdysvalloissa, ketkä ovat Pohjoismaiden kulttuurielämän kuuluisimmat henkilöt. Hänen vastauksensa lienee kuulunut Karius ja Baktus.

Erään kerran satuin myös olemaan läsnä, kun eräs toinen islantilainen laulujen tekijä, Megas, istui juttelemassa färsaarelaisen kollegansa

kanssa. Färssaarelainen sanoo Megasille, että Tórshavnissa ihmiset puhuvat että hän on Färssaarten Megas.

Silloin Megas vastaa: ”Vai niin, olenpa kuullut että USA:ssakin on yksi.”

...

Ei, en minä ole mikään asiantuntija sen suhteen miten kansat säilyvät hengissä, mutta niin ne vain säilyvät luultavasti täysin riippumatta kaikista selityksistä, miksi niin on. On helppo laskea kansat kartalta ja selittää mitä ne ovat.

Kansakunnat luetteloidaan joskus samantapaiseen suosituimmuusjärjestykseen kuin sävelmät, ja niin sanotut suurvallat asettavat vaatimuksia maille ja luonnonvaroille.

Monet älyköt saattaisivat nyt päätellä, että islantilaisten kaltaisilla vähälukuisilla ja harvassa asuvilla kansoilla on vain vähäinen oikeus olemassaoloon muuten kuin omituisten ihmisten kalastuspaikkoina ja turistikohteina.

Mutta asiathan eivät ole niin: kansainvälisyys tarjoaa meidän kaltaisillemme kansoille paremmat mahdollisuudet. Maailman keskipisteet siirtyvät paikoiltaan, älykkyyttä voi tulla mistä suunnasta tahansa. Hyödylliset yhteistyöhankkeet kansojen kesken lisääntyvät koko ajan.

Äly on nykyajan tehokkain luonnonvara ja on siinä mielessä poistanut monenlaisia rajoja, tehnyt ne kerta kaikkiaan tarpeettomiksi. Kansainvälistyminen on myös synnyttänyt tietoisuuden paikallisten olojen erikoisasemasta. Juuri sellaisessa ristivedossa on usein syntynyt suurta kirjallisuutta. Jos olisi mukana kansainvälisessä vuorovaikutuksessa vailla tietoisuutta paikallisista asioista, olisi kuin asuisi kuussa.

Tämän päivän nuoret asettavat suuria vaatimuksia. Ellei paikka vastaa heidän toiveitaan, silloin he vain lähtevät. Suurtakaan väliä ei ole sillä missä ollaan. Tämä näkyy muuttona asutustajamiin, mutta myös muuttona ulkomaille. Tämän päivän nuoriso on maailmankansalaisten sukupolvea.

Tämä tilanne asettaa suuret vaatimukset meillekin. Meidän on pidettävä huolta sen nykyelämän valopuolista, joka tarjoaa nuorille mahdollisuudet osallistua jatkokehitykseen, mutta myös vahvistaa paikallista identiteettiä sillä tavoin, että nämä samat nuoret löytävät sidoksensa ympäristöön, ja niin haluavat ennemmin tai myöhemmin jäädä kotikonnuille asumaan.

Sen takia kulttuurin hedelmällisyys on tärkeä asia, että voidaan hyödyntää luovuutta. Meidän on oltava realisteja ja toteutettava mahdollisimmatkin asiat. Taikka toisin sanoen: kaiken tulee olla jatkuvan tarkistuksen kohteena, mitään ei saa pitää itsestään selvänä.

Kun luemme vanhoja romantiikan runoilijoita, tajuamme, etteivät he kulkeneet samanlaisen maailman kautta kuin me, he eivät kuulnelleet rock-musiikkia, eivät he liikkuneet netissä. Mutta sillä tavalla aikojen on runoiltava ja keskusteltava keskenään.

Pakanuuden ajalla jumalat asuivat Ásgarðurissa, jumalten asunnoissa Miðgarðurin keskellä, missä ihmiset asustivat. Miðgarðurin jälkeen alkoi Útgarður, villi luonto, erämaa ja kalliot, ja se ulottui aina mereen saakka, ja siellä asuivat jättiläiset, jumalten viholliset. Jättiläiset väittivät olevansa vanhempia kuin jumalat ja että heillä siten oli oikeus maailmaan.

En aio uskaltautua mytologian liukkaalle jäälle, mutta viittaen tiedemiesten teorioihin, joissa väitetään, että tällainen maailmankuva pakanuuden ajalta vastaa islantilaista talonpoikaistaloa, joka sijaitsee yksinään lakeudella, alituiseen vihamielisen ilmanalan armoilla.

Monet vuosisadat Islanti oli maanviljelysyhteiskunta ja talonpojat ainoa paikalleen juurtunut sosiaalinen ryhmä, vaikka he viime vuosina ovatkin olleet jatkuvasti vaarassa kuolla sukupuuttoon.

Miðgarður ja Útgarður, asuttu ja asumaton.

1900-luvun alussa merenrantakylät edustivat ilkeämielistä jättiläisten maata, joka raivosi maaseudulla ja kiihdytti niiden häviötä. Työ

merellä veti nuoria miehiä Miðgarðurista Útgarðuriin, missä tuho levisi toisin kuin terveellisessä ja sivistyneessä maalaiselämässä.

Toisen maailmansodan jälkeen tämä kuva muuttui siten, että kaupunki ja maaseutu tulivat näiden vastakkaisten maailmoiden edustajiksi, joskin toisella tavalla.

Läheinen yhteytemme menneisyyteen perustuu erityisesti siihen, että itsenäisenä kansakuntana olemme nuori, niin ja kuinka uusi nykyaika meillä täällä on.

Teollisuuden historia Islannissa ei ole kolmen vuosisadankaan mitainen, ei lainkaan ”ylellisiä yhteiskuntaluokkia”, jotka kautta vuosisatojen ovat eläneet rikkaudessa ja hömpötyksissä. Sairaudet, jotka ovat koetelleet eristyksissä elävää yläluokkaa, ovat pysytelleet enimmäkseen Islannin syrjäisillä vuonoilla.

Historiamme muistuttaa ”kolmannen maailman” historiaa siinä mielessä, kuinka suurelta osalta se on kolonialistista historiaa, ja sen takia, miten nykyaika kaatuu yhtäkkiä niskaamme ja joutuu ankaralle törmäyskurssille menneisyyden kanssa mutta liittyy samalla tähän historiaan.

Kaksi aikaa, kaksi maailmaa. Olemme eläneet kahta aikaa ja asumme kahdessa maailmassa. Jos onnistumme hyödyntämään ne molemmat, että olemme menneisyyden pauloissa ja syleilemme samalla nykyaikaa, voidaan sanoa, että kaikki on ”valmista suurta oopperaa varten,” kuten Halldór Laxness sanoo käänteentekevässä teoksessaan *Vefarinn mikli frá Kasmír* (Kasmirin suuri kankuri), jonka hän kirjoitti vähän yli kaksikymmenvuotiaana Taorminan kaupungissa Sisiliassa.

Neljä runoa

I Muotokuva

Eivät nämä kädet sido lyhdettä, äiti sanoo,
istu siinä paikallasi vain

Sinun lapsensormesi, äiti sanoo, lapsensormesi
miten niitä voisın maalata!

Jos alituisen liehut, lennät vaan? Enhän edes näe
ovatko ne hennot lapsenkättesi?

Kuvaasi katson. Äidin katse. Oma katseeni.
Polvillani kädet kuihtuneet: sormukset ja suonet.

II Sisäinen puisto

Puunkuori kätkee sisimpääni äidin,
sydämeeni äidin, puiston lehvistöön

Ei häntä kukaan tunne minua paremmin
sillä hän on terälehti ja punahohtoinen

Sanon sitten hänelle: Sinähän se varmaan olit
ja kuiskaten hän vastaa, että osaat sanat valita

Pöydällä on pala juustoa, omenia, astereita
ja sininen, sininen ovi toisen meistä kulkea.

III Äiti sanoo sitä muistoksi

Äiti sanoo sitä muistoksi
ja että minä voin sen saada

Voin saada hänen muistonsa,
sen liittää omaani, sen hapsureunaisen

Ei se ole harmaa riepu, vaan tehty silkistä
ja ethän jätä minua äiti sanoo

ihmeitäkin on hän sanoo ja minä vastaan
että päärmään sen liinan ja eheäksi teen

IV Jumala ei nosta sinua tykönsä

Ymmärsinkö että äidinsykkeesi?
Ja ihosi ja sydämesi?

Ymmärsinkö että olen samaa lihaa kuin sinä?
Jota ei koskaan jätetty eikä synnytetty?

ja niskasi kuolonkankeuden
eikä Jumala nosta sinua tykönsä

haltioissaan, vaan jättää sinut
äitisi kuvaksi sisimpääsi

ja sitä kaipaavat ja sille huudat,
tänne jäämme avuttomat lapsesi

Ruotsalainen Eva Ström sai Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 2003 runokokoelmastaan *Revbensstäderna*. Eva Ström on syntynyt Tukholman Lidingössä vuonna 1947 ja asuu tätä nykyä Kristianstadissa. Hänen ensiteoksensa oli vuonna 1977 ilmestynyt runokokoelma *Den brinnande zeppelinaren*. Debyyttinsä jälkeen hän työskenteli kaksi vuotta lääkärimäisenä, ja tätä nykyä hän on vapaa kirjailija. Ström kirjoittaa lyriikkaa, romaaneja ja näytelmiä. Hänen tuotantoonsa kuuluvat muun muassa teokset *Det mörka alfabetet*, *Kärleken till matematiken*, *Mats Ulfson* ja *Brandenburg*.

Eva Ström on myös kirjallisuuskriitikko. Kriitikon silmin hän kuvailee omaa kirjailijuuttaan seuraavasti: ”Hänen teemojansa ovat katastrofi ja syntymä, haavoittuvuus ja tuho, ahdistus ja kauneus sekä biologiset prosessit (seksuaalisuus, hedelmällisyys, vanheneminen ja kuolema).”

Vastaanottaessaan Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 2003 Eva Ström lausui puheessaan:

– Haluan kiittää kaikista kohtaamistani ihmisistä, joita tämä palkinto on tielleni tuonut.

Yhden heistä tapasin Maarianhaminassa Ahvenanmaalla. Hän oli iäkäs mies, joka istui kirjailijavierailullani salin eturivissä. Hän tuli jälkeensä juttelemaan kanssani. Minä olen sotaveteraani, hän sanoi, 82-vuotias, ja granaatinsirpale vei kuulon toisesta korvastani. Sitten hän hymyili ja sanoi, että jos sirpale olisi osunut millinkin sivuun, hän olisi kuollut.

Unohtamme nykyään helposti, että meilläkin täällä Pohjollassa on hyvin dramaattinen historia. Sota- ja miehitysvuosien kokemukset ovat vain yhden sukupolven takana. Pohjoismaiden neuvosto ja sen toiminta kirjallisuus-, ympäristö- ja musiikkipalkintoineen on rauhanhanke ja yhteistyöhanke. Avonaisiin rajoihin ja mielin kykenemme nauttimaan naapurimaiden kulttuurista, musiikista ja kirjallisuudesta.

Sanoin Maarianhaminan miehelle, että kenties kirjailijaksi olisikin pitänyt ryhtyä hänen eikä minun, sillä hänellä oli tarina, joka oli epätavallinen ja historiallinen. Samalla tavalla Pohjoismaissa on paljon ihmisiä – etenkin siirtolaisia – jotka kantavat historiaa omassa kohtalossaan.

Luulen, että kirjallisuus ja runous alkavat juuri siitä – omasta historiasta. Luulen myös, että se alkaa millin päässä suuresta katastrofista, siitä oivalluksesta, että elämä on kallisarvoinen ja hyvin haavoittuvainen. Ymmärsimme sen syksyllä, kun Ruotsi menetti ulkoministerinsä Anna Lindhin. Keinonamme selvittää siitä on yhteenkuuluvuuden ja yhteisyyden tunne. Meille pohjoismaalaisille se on itsestään selvä ja luonnollinen asia: meillä on sama kulttuuriperintö. Voimme myös hymyillä toisillemme maarianhaminalaisen sotaveteraanin tavoin – hymyä jonka synnyttää kiitollisuus rauhasta ja yhteisyydestä.

Juoksuhaudantie

Vaimon lähdettyä romaanin päähenkilö Matti päättää ostaa talon. Hän kuvittelee saavansa vaimon ja Sini-tyttären takaisin, jos hänellä on tarjota heille omakotitalo. Perhe asui kerrostaloasunnossa, ja Helena-vaimo unelmoi rivitaloidyllistä, jossa hän saisi toteuttaa itseään ja perheensä tarpeita; Mattia taas ei moinen unelma isommin koskettanut. Äskettäin vaimonsa menettäneellä ”Veteraanilla” on talo, jonka Matti haluaa ostaa. ”Poika” on pistänyt talon myyntiin. Kertojanäkökulma vaihtelee romaanin luvusta toiseen.

...

Johnny Rotten on mätä ja väärässä.
 »En tiedä mitä haluan, mutta tiedän miten sen saan.»
 Noin hän lauloi silloin kun minä ja hän olimme nuoria.
 Ja minä hoilasin mukana.

Ei se noin mene, vaan näin: tiedän mitä haluan, mutta en tiedä miten sen saa.

Koko viime yön tein vertailuja pankkien lainatarjouksista. Laskin millaiseksi elämä menisi tavallisen talokaavan mukaan: kohtuukuntoinen talo tällä alueella noin 1,3 miljoonaa, omasta asunnosta ehkä 700 000 markkaa, loput pankista, pisimmällä mahdollisella laina-ajalla.

Viimeinen erä neljästoista heinäkuuta vuonna 2029.

Lainanhoitokulut 7900 markkaa kuussa. Plus talon ylläpitokustannukset. Verojen jälkeen käteen palkasta 9800 markkaa, summassa mukana kaikki mahdolliset ylityöt. Raaka laskelma: tonni kuussa elämiseen. 1000 markkaa, 30 päivää. 33 markkaa per päivä.

Purkkihernekeittoa. Puuroa. Viimeisen myyntipäivän maksalaatikoita. Ei yhtään uutta vaatetta, ei edes pipoa, vaikka vanha nousee päältä suipoksi torniksi ja siinä lukee Etelä-Hämeen Osuuspankki. Spagettia tomaattikastikkeella, lisukkeeksi halvinta, öljyistä tonnikalaa. Vanhentuneita leipiä Alepasta. Maidotonta kahvia, kerran päivässä. Lenk-

kareihin talveksi paksummat pohjalliset. Vedellä tukka lenkin jälkeen tai shampoota pieneen purkkiin uimahallin saunasta. Sinille kaikki vaatteet kirpputorilta. Ei herkkukaupoista eksoottisia mausteita, ei lammaspaisteja. Sätkätupakkaa, niihin paperit työkaverin Tallinnan matkoilta. Ei kännyköitä perheeseen. Ei yhtä ainutta rocklevyä, ei edes käytettynä.

Talon maksettuaani olisin 74-vuotias, saman ikäinen kuin isä nyt.

Kenelle minä soittaisin sinä heinäkuun päivänä kertoakseni, että nyt se on täytetty. Sini olisi silloin 44-vuotias, naimisissa, omissa ympyröissään. Se vastaisi vaivaantuneena puhelimeen jostain Lohjalta ja keksisi varmasti jonkin esteen, pienimmän korvatulehduksen tai vanhemman rippijuhlat, ettei tarvitsisi tulla käppänän pihalle kuuntelemaan sen takkuisia jorinoita lama- ja nousukausista tai Nokia-huumasta, niistä kiperistä vuosista silloin kun se oli keski-ikäinen mies, niitä millään jaksaa kuunnella, kun se väittää ettette te mitään elämästä ymmärrä, ettette te sitä Suomea rakentaneet, jossa teidän on nyt hyvä elää.

Hyvästi neljästoista heinäkuuta vuonna 2029. Minun oli saatava talo jollain toisella tavalla.

Tein toimintasuunnitelman ja tilasin pankinjohtajalta ajan. Kerroin etsiväni perheelleni halpaa taloa.

– Missä sellaisia myydään?

– Kohta myydään. Tarvitsen 300 000 markan lisälainan.

– Otetaan rauhallisesti.

– Nyt ei oteta. Vanha kämppä on melkein maksettu. Saanko sen kolmesataa?

– Kyllä se varmasti järjestyy. Mutta jos ottaisitte hieman enemmän, niin saisitte valita eri kohteiden väliltä.

– Te annoitte 80-luvun lopulla rahaa jokaiselle vastaantulijalle. Oliko aika nyt kypsä sopiville summille? Milloin se on tilillä?

– No no. Onko talo jo löytynyt?

– Se löytyy. Saanko viidentoista vuoden maksuajan?

– Kyllä se käy. Teillä ja vaimollanne on vakituiset työt. Onko entinen asuntonne jo myynnissä?

– Myyn sen huomenna. Kirjoittakaa lainapaperit valmiiksi. Käyn ensi viikolla. Onko mahdollista käydä vessassa?

Hän näytti ovea vasemmalla.

Nojasin lavuaariin, pesin naaman ja vilkaisin peilin miestä. Tunnistin tutut piirteet. Menin takaisin johtajan huoneeseen, kättelin hänet ja kävelin kevään valoon. Kotimatalla minun oli pysähdyttävä puistonpenkille. Huimasi. Katsoin taivaalle. Pilvet menivät kuin nopeutetussa filmissä. Suljin silmäni hetkeksi. Kun aukaisin ne, pilvet olivat taas omilla paikoillaan.

Päästyäni asunnolle päätin myydä kaksion lisäksi koko irtaimiston.

Soitin liikkeisiin, luin Keltaisen pörssin ja tumppasin hinnat niin alas, että lähes kaikki rahanarvoinen oli kannettu alas neljässä tunnissa. Helena oli jättänyt Sinin vanhat rattaat kellariin, niistä sain kiskottua tun-

Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto myönnettiin vuonna 2004 Kari Hotakaiselle. Hotakainen on aikaisemmin työskennellyt toimittajana ja mainosmiehenä. Hän on syntynyt Porissa vuonna 1957 ja asunut Helsingissä vuodesta 1986. Hotakainen debytoi lyyrikkona vuonna 1982 ja on julkaissut kaikkiaan viisi runokokoelmaa. Hän on kirjoittanut etupäässä proosaa vuodesta 1991, jolloin ilmestyi hänen ensimmäinen romaaninsa *Buster Keaton. Elämä ja teot*. Kari Hotakainen jättäytyi vapaaksi kirjailijaksi vuonna 1996. Hän sai vuonna 2002 Finlandia-palkinnon romaanistaan *Juoksuhaudantie*. Hänen teoksiaan on käännetty saksaksi, tšekiksi, slovakiksi, viroksi ja ruotsiksi.

Juoksuhaudantien idea syntyi Hotakaisen omasta talokaupasta.

– Jossakin vaiheessa kävin katsomassa 39 taloa ja keräsin mukaani kaikki myyntiesitteet. Siitä tuli 15 sentin paksuinen nivaska. Varsinkin esitteiden adjektiivit ovat varsinaista fiktiota, silkkaa valhetta, Hotakainen sanoo.

Hotakainen kuvaa satiirisesti yhteiskuntaa, jossa tupakoinnin vastustajista on tullut fasisteja ja jossa omakotitalojen omistajat tuntuvat suuntaavan elinvoimansa etupäässä pihanurmikon hoitamiseen. Omahyväisinä he maiskuttelevat grillattuja broilerinkoipia ja kokevat kaiken vieraan uhkana. Matti Virtanen, romaanin päähenkilö ja mahdollinen talonostaja, on maaninen outsider ja idealisti, vieras omassa ajassaan. Kiikari kaulassa hän koluaa talosafarilla omakotitaloalueita kuin savannia ikään. Ankea ja tylsä nykyajan pikkuporvarillisuus näyttäytyy kaikessa alastomuudessaan.

teikkaalta ensisynnyttäjältä kuusi sataa. Viisikymppinen poninhäntä maksoi steariinitahraisista psykedeelistä rockia sisältävistä vinyyleistä pari sataa kappale. Stereoista sain vain tonnin. Kaksista bootseista sain yhteensä kaksi ja puolia tonnia, koska takatukkainen nahkaliivi kuului kohderyhmään. Muut vaatteet annoin mennä paita kymppin, housut kolme, tavalliset kävelykengät sata. Vanhaa mustavalkoista teeveetä ei kukaan halunnut, hoitopöytä en halunnut myydä. Raahasin television kellariin ja heitin sen naapurin hikkiin.

Lenkkikampeet jätin, muutaman ruokailuvälineen, yhden kattilan ja pannun. Ja tietokoneen.

Kaikesta irtaimistosta sain yhteensä kaksitoista tuhatta. Käärin rahat kuminauhalla tiukaksi nipuksi, jonka sulloin lenkkitakkini sisätaskuun. Laitoin lehteen ilmoituksen, jossa tarjosin kohtuuhintaista kaksiota Keskuspuiston vieressä edullisesti ulkomaille muuton vuoksi.

Lapseton pariskunta tuli katsomaan asuntoa.

Kertasin lyhyesti taloyhtiön faktat ja kehuin naapureita sopuisiksi. Huomasin, ettei pariskunta voinut keskittyä pohdintaan minun läsnäollessani.

Menin parvekkeelle tupakalle.

Huomasin käden tärisävän ja pumpun lyövän.

Kokeilin pulssia. 145.

Tajusin, että sielu tekee ruumiille aivan mitä lystää. Järki tekee ruumiin kanssa sopimuksen, että myymme asunnon, sen jälkeen ostamme talon ja soitamme Helenalle, että nyt sopii tulla kotiin. Sielu repii sen sopimuksen, sillä ei ole mitään häpyä.

Ojensin vapisevan käteni kohti tuhkista, rutistin tumpin ja menin sisään.

Pariskunta oli mittailemassa makuuhuoneen nurkassa. Mies sanoi arasti, että tässä vähän mittaillaan, puolen vuoden kuluttua meitä on kolme. Tapoin tunteen ja onnittelin. Nainen punastui ja kehui asuntoa juuri sopivaksi heidän kokoiselleen perheelle. Olin samaa mieltä.

He tarjosivat 670 000 markkaa.

Kiristin hinnan 687 000 markkaan, sen verran yli he joutuisivat onnestaan maksamaan. Mies sanoi heidän mieltävän asiaa hetken. Valehtelin toisesta ostajasta, joka tulee tekemään omaa tarjoustaan puolen päivän maissa. Liika pohtiminen saattaa johtaa siihen, että syntyvä lapsi joutuu ottamaan ensiaskeleensa jossain huomattavasti karummassa ympäristössä.

Pariskunta pyysi saada mieltä lopullista ratkaisua edes hetken.

Lupasin puoli tuntia. Menin siksi ajaksi pihakeinuun. Katsoin taloa, jossa olimme asuneet viisi vuotta. Sinä aikana oli syntynyt Sini. Tuttu pihakeinu heilahteli tyhjänä. Muistin miten Sini oli rakastanut keinumista.

Hii-aaa. Hii-aaa.

Kirjava haalari lepattaen, jalat harallaan, suu auki hän kiljui ja huuhahteli, minä otin ketjuista kiinni ja heivasin. Sini pyysi lisää vauhtia, pel-

käsin, että hän luiskahtaa akselin ympäri ja tippuu päälleen. Sini nauroi holtittomasti ja pyysi aina vaan lisää. Keinutin häntä tunnin, ja kun nostin tytön syliin näin hänen silmistään, että maa keinui eikä isin naama pysynyt paikoillaan.

Hätkähdin katsomaan kelloa. Olin ollut poissa yli puoli tuntia.

Juoksin sisään.

Pariskunta suostui hintapyyntöön. Kättelimme kaupan kunniaksi. Mies suuteli naista, käänsin katseeni pois.

(...)

VETERAANI

Poika soitti kiinteistönvälitysfirmalle. Haluavat laittaa tämän myyntiin. Ja minut palvelutaloon. Säikähtävät pienestä, pari kertaa jos kaatuu postilaatikolla ja pumppu yskii, niin heti toisten hoteisiin ovat tyrkkimässä. Martta meni, poika luulee etten selviä yksin. Sen jalan murtuman voi laittaa kaupungin piikkiin. Eivät hiekota kunnolla.

Panen Martan huivin hartioille ja menen kellarin perunalaatikkoon istumaan jos laittavat tämän näyttille. Saan minä oman talon kellarissa istua, kuka sen estää. En minä omasta kotoa mihinkään lähe. Veli venäläistä juoksin aikonaan karkuun, näitä en.

Kun minä Martan maahan laskin, aattelin heti että yksin en tähän taloon jää.

Mutta sitten kun poika soitti ja ehdotti myyntiä, rupesin miettimään, että mihin minä täältä. Täällä on tavarat oikeissa paikoissa. Me Martan kanssa päätettiin silloin neljäkymmentäkahdeksan että tuo pehmeämpi tuoli olisi hyvä tuossa ikkunan vieressä, siinä kun istuu niin lasin läpi näkee, onko joku tulossa. Ja pöytä on sama, neljään kertaan maalattu. Ja joka huoneessa oma haju.

Aina kun poika ja sen vaimo käy, ne haistelee kellaria niin kuin siellä rutto kytisi. Ne on sitä homesukupolvea, eivät hyväksy minkäänlaista kosteutta. Vaikka kellariin se kuuluu. Poika sanoi, että pitäisi tulla tänne mittareiden kanssa, niin saadaan kerralla selvyys. Minä sanoin, että minun kellaria et mittaa, ainoa mittari on minun nenä.

En viitsisi tätä pois antaa. Vaikka poika sanoo, että olisi korkea aika, kohta ei kukaan huoli. Sieltä firmasta tulee joku mies käymään, ensin piti tulla nainen. Onneksi ei tule. Kun en minä naisia enää kestä katsoa, kun tulee kaikenlaista mieleen, vaikka ei saisi tulla. Kun ei kuitenkaan mitään voi tehdä.

Tänään käyn postilaatikolla ja baarissa. Otamme Reinon kanssa konepokerit. Kympillä. Martan aikaan pelasin vain vitosella. Jo siitä se tuli pahalle tuulelle. Kerran ei tullu, kun voitettiin satanen. Ostin kaksi kah-

vipakettia, puolen kilon voin ja kinkkusiivuja. Nauratti, kun Martta uteli, että mikä systeemi siinä pelissä on ja onko se siinä heti ovensuussa.

Se mies tulee illansuussa. Jos se puhuu talosta pahasti, myyn tämän ite. Kerran televisiossa joku mies puhui vanhoista taloista ja nimitti niitä aikapommeiksi. Sellaset miehet saavat elää maassa, jonka niille tappelin.

Jos se mies puhuu tästä talosta pahasti, laitan sen pihalle. Onnistuu sekin.

Poika puhui, että saattavat vaatia kuntokartoitusta. Eivät uskalla muuten myydä.

Mitään kartotuksia ei tehdä. Kyllä minä tiedän, millaisessa kunnossa tämä on. Pistää vihaksi ja tulee mieleen ne rakennusajat. Miten tehtiin porukalla valu, Reinokin oli mukana. Kuivaneen sokkelin päälle alettiin nostaa runkoa. Kun sitten saatiin rossipermantoon täytteet ja lattiat kiinni, purut seiniiin ja ikkunat paikoilleen, tuntui jo valmiilta. Puhuttiin, että vinolaudassa asuvat, mutta ei se hermoon käyny, harva sen ulkokuorin heti päälle sai. Hyvin on kestänyt piippukin, vaikka sitä alkuun epäiltiin, kun poltettua tiiltä ei saanut kuin uunien tarpeiksi. Itte löin lainaformulla sementtitiilet ja valvoin kuivumisen. Jokaisen laudan ja nauhan olen itte hakannut ja nupeilla pinkopahvit seinille lyönyt. Tänne ei tulla mittareitten kanssa kellariin pelleilemään.

Ja voinhan minä tämän itekin myydä, jos oikein hankaliksi ruvetaan. Myyn vaikka Reinon pojalle, se kuulemma etsii taloa. Tai sille lenkkeilijälle, joka kävi tuossa yksi ilta huohottamassa. Puuskutti ja kehui taloa. Kysyi, onko myynnissä. On ne ihmiset nykyään, ne vaan tulevat toisten pihoille että myypä pois. Ei tulla enää lakki kourassa luukulle.

Pojan vaimo sanoi, että kannattaisi siivota ennen kuin se firman mies tulee. Miksikä se tästä muuttuu. Mihinkään en ole koskenut Martan jäljiltä. Sen saalikin on vielä tuossa tuolissa. Ja ulkopomppu eteisen naulakossa. Kasvimaalle se oli menossa, kun kaatui eteiseen ja siihen jäi. Kokeilin sydämen, laitoin tyynyn pään alle ja soitin auton. Ei ne enää osanneet mitään tehdä.

Voipi olla, etten lähde mihinkään. Kyllä minä pärjään. Martta ehti opettaa perushommat, ihan kuin se olisi arvannut lähtevänsä. Potut osaan keittää ja kalan laittaa. Mitä muuta tämmönen mies tarvitsee. Heiniä en syö. Makeat ostan kaupasta. Poika ja sen vaimo luulevat, että kuolen nälkään. Ne tuovat aina laatikoita ja keittoja, mutta kaikissa niiden värkkäämissä eväissä on niitä kummallisia mausteita, eivät usko että suola riittää.

Pärjään minä pesukoneenkin kanssa. Senkin Martta näytti. Että missä lämpötilassa, kuudessa vai yhdeksässäkymppissä. Minä niin harvoin pesen, että samapa tuo. Martalle ei ollut. Poika oli vaimonsa kanssa ostanut sille silkkisen yövaatteen. Laitoin sen, kun en sitä pientä lappua siitä niskasta osannut lukea, yhdeksänkymppin pesuun. Sitä meteliä. Piti keksiä takapihalle asiaa, kun en sitä saattanut kuunnella. Pojan tyttö sitä vaatetta nykyisin pitää.

du ?

Ei passaisi yhtään ajatella näitä, vedet vetää silmään. Saisi Martta olla tässä. Huomauttelemassa oikeista lämpötiloista. Ja konepokerin peluusta. Saisi olla.

Vaan ei ole.

On jossain tuolla.

Vaan taivaassa se ei ole.

Vaikka niin se pastori väitti.

En kehdannut sanoa vastaan, semmosessa tilanteessa. Mutta sisimmässä ajattelen, että mitään taivasta ei ole. Eikä jumalaa. Jos olisi, se olisi tullut meidän poikien avuksi niissä tykistökeskityksissä. Minä kerran sitä huusin, mutta mitään se ei vastannut, ja kaverin jalka lensi kaaressa minun päälle. Silloin minä tiesin, ettei ylhäällä ole ketään. Vaikka sotilaspastori sanoi, että Herra halusi ottaa Väänäsen jalan ja sitä kautta myös Väänäsen luokseen.

Martta puhui viime aikoina hyvin lämpimästi siitä Jumalasta. Että se odottaa häntä siellä jossain, ottaa hänet vastaan arkisesti kuin vanhan tutun. Minä kuuntelin sitä juttua, koska Martta sitä puhui. Muitten suusta en kuuntele.

En muutenkaan ole mielikuvitusjuttujen ystävä. En perusta keksityistä jutuista. Pahimpia ovat sotakirjailijat, värittävät juttujaan kuin nuliakat. Värityskirjoja ne ovat. Jos ne kirjoittaisi vain sen, mikä siellä rintamalla tapahtui, ohuita niistä tulisi. Sotakirjailijat ovat näitä jumaloppi-neitakin pahempia lavertelijoita.

Miten minä nyt tähän aiheeseen.

Kun Martta ei ole täällä keskeyttämässä, menevät ajatuksetkin minne haluavat. Kun on yksissä jonkun kanssa koko ikänsä, ei halua että se lähtee mihinkään. Muutama päivä menee, mutta ei hyvin. Muistan kun se kävi siskonsa luona Hämeessä. Kolme päivää oli. Tuntui ettei se tule ikinä takaisin. Ei sitä osaa ollenkaan olla yksin. Nuoremmat tuntuvat eroavan pienimmästäkin. Heti ollaan patjaa kantamassa. Sitä sanoin pojalle, riidelkää perkele. Huutakaa jumalauta. Pitäkää puolianne saatana. Jos ei omassa kodissa saa huutaa niin missä. Vaikka sitten samasta asiasta neljäkymmentä vuotta. Kun minä siitä sodasta kävelin pois ajattelin, että saa tulla eteen melkein minkälainen savotta tahansa, niin kesken en heitä. Nukkuihan se Marttakin keittiössä muutaman viikon kun oikein päästä viiras ja minäkin jonkun yön tuossa piharakennuksessa, sattuuhan sitä. Ja kannatti se, kun ajattelee millaista se sovinnon tekeminen oli.

Mitä minä nyt tässä horisen, kohta tulee se mies.

YHTEISTYÖTÄ POHJOIS-EUROOPASSA

Toisen maailmansodan kokemukset saivat monen maan poliitikot panostamaan heti sodan jälkeen kansainväliseen yhteistyöhön maailmanrauhan aikaansaamiseksi. Yhdistyneet kansakunnat perustettiin 24. lokakuuta 1945, ja järjestön ensimmäiseksi pääsihteeriksi valittiin vuonna 1946 norjalainen Trygve Lie.

Sodan suuret voittajavaltiot USA, Iso-Britannia, Ranska, Kiina ja Neuvostoliitto saivat pysyvän paikan YK:n turvallisuusneuvostossa. Sodassa Saksaa ja Japania vastaan ne olivat olleet liittoutuneita, mutta pian rintama alkoi rakoilla. Pari vuotta toisen maailmansodan päättymisen jälkeen alkoi niin kutsuttu kylmä sota, ja ”rautaesirippu” jakoi Euroopan kahtia. Jako itään ja länteen sinetöitiin lopullisesti vuonna 1961 Berliinin muurilla.

Euroopassa Belgia, Hollanti ja Luxemburg löysivät toisensa ja aloittivat Benelux-yhteistyön vuonna 1946. Pohjoismaat keskustelivat keskinäisestä puolustusliitosta, mutta neuvottelut lopuivat lyhyeen, kun Tanska, Norja ja Islanti liittyivät Natoon vuonna 1949. Suomi ja Ruotsi päättivät puolestaan pysyä sotilasliittoutumien ulkopuolella.

Puolustusyhteistyötä koskevien neuvottelujen kariuduttua Pohjoismaat pääsivät kuitenkin yksimielisyyteen parlamentaarisen yhteistyöelimen eli Pohjoismaiden neuvoston perustamisesta vuonna 1952. Suomi liittyi neuvostoon vasta vuonna 1955.

Länsi-Euroopassa kuusi entistä kiistakumppania Ranska, Saksa, Italia, Belgia, Hollanti ja Luxemburg perustivat yhdessä Euroopan hiili- ja teräsyhteisön vuonna 1951. Rooman sopimuksella vuonna 1958 perustettiin puolestaan Euroopan talousyhteisö, josta muodostettiin vuonna 1993 nykyinen Euroopan unioni. Tanska haki talusyhteisön jäsenyyttä vuonna 1961 ja Norja vuonna 1962. Kun Ranskan presidentti Charles de Gaulle kuitenkin vastusti Ison-Britannian jäsenyyttä vuonna 1963, yhteisön laajentuminen pysähtyi kymmeneksi vuodeksi.

Vuosina 1969–1970 Pohjoismaat neuvottelivat oman talusyhteisön, Nordekin, perustamisesta. Suunnitelmista kuitenkin luovuttiin maaliskuussa 1970, kun kävi selväksi, ettei Suomi allekirjoittaisi sopimusta. Suunnitelmien rautua Tanska ja Norja aloittivat neuvottelut Euroopan yhteisön (EY) jäsenyydestä. Vuonna 1972 toimitetuissa kansanäänestyksissä tanskalaiset kannattivat jäsenyyttä, norjalaiset taas eivät.

Vuosina 1973–1994 Tanska oli ainoa Pohjoismaa, joka oli EY:n ja EU:n jäsen, kun taas muut neljä maata pysyttelivät järjestön ulkopuolella. Kehittääkseen pohjoismaista yhteistyötä Pohjoismaiden hallitukset perustivat vuonna 1971 yhteistyöelimekseen Pohjoismaiden ministerineuvoston. Vuonna 1975 perustettiin puolestaan Pohjoismaiden Investointipankki, joka myöntää lainoja suurhankkeille niin Pohjoismaissa kuin enenevässä määrin muuallakin.

Maailma ja etenkin Eurooppa muuttui olennaisesti marraskuussa 1989 Berliinin muurin murtuessa ja elokuussa 1991 Neuvostoliiton hajotessa. Kylmä sota oli päättynyt. Itämeren alueella kolme Baltian maata saivat takaisin itsenäisyytensä.

Pohjoismaiden ja Baltian maiden sekä Venäjän, Puolan ja Saksan ulkoasiainministerit perustivat maaliskuussa 1992 Itämeren valtioiden neuvoston (CBSS), johon Islanti liittyi vuonna 1995. Itämeren alueen parlamentaarikot järjestivät ensimmäisen yhteiskonferenssin Suomessa tammikuussa 1991 eli jo ennen Neuvostoliiton hajoamista. Ensimmäisen tapaamisen jälkeen parla-

mentaarinen Itämeri-konferenssi on järjestetty joka vuosi.

Aivan pohjoisimmassa Euroopassa tehdään lisäksi Barents-yhteistyötä, johon osallistuvat Pohjoismaat ja Venäjä. Vieläkin pohjoisempaa löytyy Arktinen neuvosto, jonka jäseniä ovat Pohjoismaiden lisäksi USA, Kanada ja Venäjä.

Vuonna 1994 toimitettiin kansanäänestykset EU-jäsenyydestä Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Kahden jälkimmäisen maan asukkaat kannattivat jäsenyyttä toisin kuin norjalaiset, jotka olivat jälleen sitä vastaan. Norja ja Islanti ovat kuitenkin solmineet Eta-sopimuksen taloudellisesta yhteistyöstä EU:n kanssa.

EU:n laajeneminen kymmenellä uudella jäsenmaalla 1. toukokuuta 2004 mullistaa jälleen Euroopan poliittista karttaa. Kolmesta Baltian maasta ja Puolasta on tullut paitsi EU:n myös Naton jäseniä. Yhteistyön tulevaisuudesta Pohjois-Euroopassa keskustellaan vilkkaasti ja Pohjoismaat etsivät rooliaan muuttuvassa yhteistyössä.

+18°

KOKO
TALVEN

Pohjola ja laajentunut EU

Miksi koemme olevamme eurooppalaisia? Onko olemassa eurooppalaista identiteettiä? Identiteetti ei kumpua kielestä, uskonnosta, elinkeinoista eikä kulttuurista. Eurooppa on monikulttuurinen. Euroopalle on ominaista monimuotoisuus ja monisäikeisyys. Yhtenäisyys piileekin paradoksaalisesti nimenomaan monimuotoisuudessa. Identiteetti sisältyy ehkä Eurooppa-ajatukseen, ajatukseen yhtenäisestä ja rauhaisasta Euroopasta, joka haluaa kulkea sopuisana kohti vapautta ja hyvinvointia.

Onko itsestään selvää, että Euroopaksi kutsutun alueen asukkaat pitävät itseään ensisijaisesti eurooppalaisina, että he kokevat omakseen eurooppalaisen identiteetin? Vuonna 2004 EU laajeni kymmenellä uudella jäsenmaalla. Tuleeko Euroopan kansojen, valtioiden ja asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunne sen myötä vahvistumaan?

Toimittaja Lisa Irenius on ruotsalaisen *Dagens Nyheter* -sanomalehden artikkeleissa kuvaillut uutta Eurooppaa suureksi kaupungiksi, jolle ovat tunnusomaista muutos ja uudistus. Pääoman, tavaroiden, palveluiden ja ihmisten lisääntyvä liikkuvuus, rajojen häviäminen sekä lakien ja sääntöjen yhdenmukaistaminen edistävät muutosta ja uudistusta sekä tarjoavat ainutlaatuisen mahdollisuuden uuteen ajatteluun. Irenius toteaa muun muassa, että jos Eurooppaa verrataan suurkaupunkiin, sen rajojen jatkuva muuttuminen ja usean keskustan olemassaolo tuntuvatkin yhtäkkiä ymmärrettäviltä. Spontaaniudesta,

arvaamattomuudesta ja nopeista liikkeistä tulee luonnollinen osa arkipäivää. – Toivottavasti Eurooppa yhdistetään vastaisuudessa myös monimuotoisuuteen, suvaitsevaisuuteen ja valinnanmahdollisuuksiin, Irenius kirjoittaa.

Maantieteellisesti Eurooppa on maanosa ilman tarkkoja luonnollisia rajoja. Aasiassa rajana toimivat Uralvuoret. Etelässä Eurooppa rajautuu Välimereen, joka oli antiikin aikaan Rooman valtakunnan eri osia yhdistävä sisämeri. Paikoitellen hyvinkin erilaiset Euroopan osat on yritetty yhdistää useaan otteeseen. Valtakunta, jonka keisariksi Kaarle Suuri kohosi vuonna 800, käsitti ainoastaan osia kristitystä Länsi-Euroopasta, jonka keskushahmo oli Roomassa istuva paavi. Keskiajalla sekä katolinen kirkko että Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta yrittivät kilvan laajentaa valtaansa. Napoleon pyrki parhaansa mukaan taistelukentällä yhdistämään Euroopan Ranskan vallan alle. Viime vuosisadalla diktaattorit pyrkivät väkivalloin Euroopan herruuteen. Euroopan historia on kuitenkin aivan yhtä täynnä hajaannusta ja riitaa kuin epäonnistuneita yhdistämisyrityksiäkin.

Pohjolan eurooppalaistuminen ja globalistuminen

Neuvostoliiton hajottua myös Pohjolan kartta on jouduttu piirtämään uudelleen. Keväällä 2004 kolmesta Baltian maasta ja Puolasta tuli Euroopan unionin jäseniä. Euroopan yhteisöön on näin

saatu maita, jotka tuntevat läheistä sukulaisuutta perinteiseen Pohjolaan. Mitä yhteisiä etuja ”Itämeren ympärysvaltiot” voisivat sitten ajaa eurooppalaisessa yhteisössä?

Pohjoismaat voivat toteuttaa pitkäaikaista perinnettään: pyrkimystä yhteistyöhön monella eri alalla. Pohjoismaiden neuvoston perustaminen vuonna 1952 oli osoitus ystävydestä ja yhteenkuuluvuuden tunteesta, joka jo kauan oli ollut tyyppillistä Pohjolan kansojen keskinäisille suhteille. Siihen olivat johtaneet maantieteellinen läheisyys sekä kielten ja kulttuurien samankaltaisuus eli pohjoismainen identiteetti. Pohjoismaat muodostavat arvoyhteisön, mikä ilmenee ennen kaikkea selkeänä yrityksenä löytää yksimielisiä ratkaisuja esimerkiksi ympäristön, tasa-arvon, demokratian, turvallisuuden ja kaikkien kansalaisten hyvinvoinnin alalla.

Pohjoismaisella yhteistyöllä on tärkeä tehtävä myös tulevassa eurooppalaisessa yhteisössä. Aika näyttää, miten Pohjoismaat hyödyntävät mahdollisuuttaan vaikuttaa asioihin yhdessä.

Nuoret kansalaiset

Demokratia edellyttää kansalaisten aktiivista osallistumista. Ei riitä, että turvaudutaan ainoastaan ammattipoliitikoihin, jotka ovat saaneet kansalaisilta tehtäväkseen käsitellä poliittisia kysymyksiä. Demokratia edellyttää kiinnostuneita, asioista perillä olevia ja aktiivisia kansalaisia.

Miten innokkaita nuoret ovat äänestämään yleisissä vaaleissa? Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan 92 prosenttia 18-vuotiaista ruotsalaisista arvostaa äänioikeutta. Melkein yhtä moni (85 %) on sitä mieltä, että kansalaisten tulisi käyttää äänioikeuttaan. Tutkimuksessa todettiin kuitenkin hienoinen ero eri sosiaaliryhmien välillä. Hyvin toimeentulevien joukossa äänestysinto oli vahvempi.

Eurobarometrit ovat Euroopan maissa säännöllisesti tehtyjä mielipidemittauksia. Vuoden 1995 mittauksessa 15–24-vuotiaita pyydettiin kertomaan, ovatko he tyytyväisiä maansa demokratiaan. Mukana olleiden neljän Pohjoismaan

nuoret ovat listan kärjessä: Tanska (90 %), Norja (89 %), Suomi (78 %) ja Ruotsi (69 %). Etelä-Euroopan maiden luvut ovat paljon synkempiä: Ranska (43 %), Kreikka (39 %), Espanja (36 %) ja Italia (26 %). Yleisesti ottaen nuorten kiinnostus aktiiviseen poliittiseen toimintaan on heikkenemässä. Tämä ei koske ainoastaan äänestämistä vaan myös aktiivista osallistumista poliittiseen elämään ja nuorten kuvaa vaikutusmahdollisuuksistaan. Onnistuttaisiinkohan nuorten kiinnostusta politiikkaan lisäämään muuttamalla demokraattista prosessia, esimerkiksi laskemalla äänioikeusikäraja 15 vuoteen?

Euroopan unionissa haluttaisiin vahvistaa demokratiaa innostamalla kansalaisia osallistumaan aktiivisesti poliittiseen elämään ja keskusteluun niin kansallisesti kuin unionin tasollakin. Miten nuoret saataisiin kiinnostumaan sekä omien maittensa että EU:n yhteiskunnallisista kysymyksistä?

Euroopan yhteisö ja demokratia

”Yhdessä olemme vahvoja” on Euroopan yhdentymisen iskulause. Yhdentymisellä on kuitenkin käänköpuolensa. Kansalliset poliittiset elimet saavat uuden, aiempaa mutkikkaamman roolin. Niiden suora mahdollisuus vaikuttaa kansalaisten elämää sääteleviin lakeihin ja sääntöihin vähenee. Joskus puhutaan demokratiavajeesta.

Ei ole helppoa kuvailla sitä poliittista rakennelmaa, jota Eurooppaan parhaillaan pystytetään. Toisten tavoitteena on Euroopan yhdysvallat, toiset taas näkisivät mieluiten valtioiden välisen EU:n. Toistaiseksi EU on löyhähkö valtioiden liitto, jossa jokainen maa hoitaa omat asiansa hyvässä demokraattisessa järjestyksessä mutta tekee samalla yhteistyötä muiden maiden kanssa tietyillä aloilla.

Demokraattisten maiden kansalaisilla on tietynlainen käsitys poliittisesta prosessista. Valtionrajat ylittävässä demokratiassa prosessi toimii totutusta käsityksestä poikkeavalla tavalla. Euroopan tason poliittisessa prosessissa pidetään tärkeänä toissijaisuusperiaatetta. Sen mukaan pää-

tökset on tehtävä mahdollisimman lähellä kansalaisia eli mahdollisimman alhaisella poliittisella tasolla. Jotkin kaikkia jäsenmaita sitovat päätökset on luonnollisesti tehtävä yhdessä Euroopan tasolla – enemmistöpäätöksinä.

Yksi vakituisista keskustelunaiheista on, jäävätkö pienet EU-maat suurten jalkoihin. Samalla kaikki ovat tietoisia siitä, että yleismaailmalliset ongelmat, kuten ympäristön saastuminen, kansainvälinen rikollisuus, valuuttakeinottelu ja terrorismi, on ratkaistava enemmistöpäätöksellä kansainvälisessä yhteisymmärryksessä. Yhteistyön avulla löydetään siis ratkaisu ongelmiin, joiden edessä yksittäiset maat ovat voimattomia. Jotta kansalaiset hyväksyisivät tällaiset päätökset, niitä on pystyttävä pitämään ”hyvinä ja järkevinä”. EU:n ministerineuvoston tekemät päätökset sitovat suoraan jäsenmaiden kansalaisia.

Monet kansalaiset kokevat, etteivät he pysty vaikuttamaan EU:n päätöksiin. Kaikkien EU-kansalaisten suoraan valitsema Euroopan parlamentti saa kuitenkin yhä enemmän vaikutusvaltaa. Samalla kansalaisten poliittiset vaikutuskanavat lisääntyvät: demokraattiseen prosessiin voi osallistua sekä paikallisella, kansallisella että Euroopan tasolla. Kysymys kuuluukin, missä määrin yksittäiset kansalaiset ovat valmiita ottamaan haasteen vastaan eli osallistumaan poliittiseen keskusteluun kaikkia koskevien poliittisten ongelmien ratkaisemiseksi järkevällä tavalla.

Hallituksilla on suuri vastuu siitä, että EU:ssa käsiteltävät asiat nostetaan esille kotimaassa jo silloin, kun niihin voi vielä vaikuttaa. Keskustelua eivät vastaisuudessa herätä ainoastaan asiakysymykset vaan myös kysymys siitä, kuka päätökset tekee: kunta, kansalliset poliittiset elimet, EU vai kansainvälinen järjestö, kuten YK.

Laajentuneessa, 25-jäsenisessä EU:ssa päätöksenteko ei ainakaan yksinkertaistu. Poliittisten elinten keskinäiset valtasuhteet muuttuvat myös uuden perustuslain myötä. Euroopan parlamentti saa lisää valtaa. Kymmenen uutta jäsenmaata voivat joissakin tapauksissa olla vaa’ankielen asemassa. EU tarjoaa Euroopan maille mahdollisuuden hedelmälliseen yhteis-

työhön. Yhteistyön muotoutumista käytännössä on mahdotonta ennustaa yksityiskohtaisesti.

Miten Pohjoismaiden olisi suhtauduttava asiaan? Onko pohjoismaisesta yhteistyöstä hyötyä vastaisuudessakin? Baltian maat vaikuttavat selvästi kiinnostuneilta tekemään läheistä yhteistyötä Pohjoismaiden kanssa. Yksi asia on kuitenkin varma: liittoumien aika ei ole ohi uudessa Euroopassa.

Pohjolan itäiset lähialueet neljästä näkökulmasta

Suomella on osittain toisenlainen historia kuin muilla Pohjoismailla. Seuraavassa on suomalaisesta näkökulmasta historiallinen, kulttuurinen, taloudellinen ja futurologinen katsaus suurista muutoksista Skandinavian idänsuhteissa. Matkalla ajan ja paikan halki piirtyy kuva Itämeren maiden kohtalonyhteydestä. Neuvostoliiton hajoaminen, Baltian maiden itsenäistyminen sekä Naton ja EU:n kehitys ovat tuoneet itäyhteistyöhön sekä uusia ongelmia että mahdollisuuksia.

Nykypäivän suomalainen, ruotsalainen, norjalainen, tanskalainen tai islantilainen elää niin voimakkaasti nykyisyydessä, että hän unohtaa tärkeän historiallisen näkökulman. Suomi, Baltian maat ja jopa muinainen Venäjä olivat entisaikoina tärkeitä kohteita skandinaaveille.

Viikingit perustivat idänretkillään kauppapaikkoja rannikoille ja Venäjän suurten jokien varsille. Tanskan hallitsija Valdemar Voittoisa yritti vuonna 1291 kääntää liiviläiset kristinuskoon ja näki tarun mukaan Tanskan lipun laskeutuvan taivaista. Ruotsalaisten ristiretket Suomeen olivat keskiajan eurooppalaisen suurvallan, roomalaiskatolisen kirkon, ”pohjoinen ulottuvuus”. Samalla ruotsalaiset talonpojat ja kalastajat asuttivat Suomen merestä kohoavat viljavat rannikot. Heitä seurasi vuosisatojen ajan ruotsalaisia pappeja, aatelis- ja virkamiehiä, joiden jälkeläiset loivat 1800-luvulla Suomen kansallisen kulttuurin.

EU:n nykyinen laajeneminen kohti itää ei enää tunnukaan kovin ainutlaatuiselta, jos pidetään

mielessä saksalais-tanskalaiset ritarikunnat ja kauppiaat (Hansa), jotka hallitsivat keskiajalla Itämeren aluetta. Heidän jälkeensä näyttämölle astui suurvalta Ruotsi, joka Venäjän kasvavan tsaarinvallan kanssa kilpaillessaan valloitti Inkerinmaan, Viron ja suurimman osan Latviaa. Merkkejä Itämeren itäisten rannikkoalueiden yli huuhtoneista vanhoista sota-, kaupp- ja kulttuuriaalloista on yhä nähtävissä Tallinnan ja Riian vanhoissakaupungeissa, Suomen ja Viron maaseudun vanhoissa herraskartanoissa ja kansankulttuurissa sekä ennen kaikkea alueen kirkoissa ja yliopistoissa.

Laineet ovat kuitenkin lyöneet myös vastakkaiseen suuntaan. Karjala ja Inkerinmaa olivat olleet itäroomalais-ortodoksis-slaavilaisten vaikutteiden alaisena jo kauan ennen kuin saksalaiset, tanskalaiset ja ruotsalaiset aloittivat alueella roomalaiskatolisen miekkalähetyksen. Uspenskin katedraali Helsingissä on muistutus siitä, että ortodoksinen kirkko on yhä Suomen toinen valtionkirkko, jolla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin evankelis-luterilaisella kirkolla.

Laulava ihmisketju

Syksyllä 1989 Baltian maiden asukkaat muodostivat laulavan ihmisketjun pitkin Baltian rannikkoa. Se symboloi vapautumista Neuvostoliiton ikeestä. Tämä oli erityisen kulttuuriperinteen, laulujuhlan, huipennus. Laulujuhla-

alkoi 1860–1870-luvuilla Riassa ja Tallinnassa, mistä se levisi Suomeen. Siellä se muodosti vuosisadan vaihteessa vahvan henkisen pohjan suomalaiselle kansallisuusaatteelle ja suomenruotsalaiselle yhtenäisyysliikkeelle. Kipinä hehkuu edelleen.

Venäläisellä ja virolaisella kulttuurilla on niin ikään ollut merkittävä vaikutus suomalaiseen kirjallisuuteen ja pukeutumistapoihin (ja päinvastoin). Suomea opiskelleet tietävät kielen sisältävän runsaasti germaanisista, balttilaisista ja slaavilaisista lainasanoja keskeisillä aloilla, kun taas viron kieli on saanut vahvoja vaikutteita saksasta ja ruotsista. Kymmenentuhannet Ruotsiin ja muihin maihin paenneet virolaiset toivat puolestaan mukanaan kulttuurin ja tavat, jotka ovat osittain sulautuneet valtakulttuuriin mutta joita vanhemman polven edustajat eivät ole unohtaneet.

Valtavat elintasokuilut

Nykyajan pohjoismaalaiset antavat joskus 1900-luvun sotien, valtaryhmittymien ja eurooppalaisten yhdistymispyrkimysten sokaista itsensä niin, että he unohtavat kylmät taloudelliset tosiasiat, jotka ovat johtaneet mullistavaan kehitykseen Pohjolan lähialueilla.

Kun Leninin ja Trotskin johtamat sosialistit tekivät vuonna 1917 Venäjällä vallankumouksen, he eivät vedonneet kansaan mahtisanoilla vaan iskulauseella ”rauhaa ja leipää”. Venäjän kansa ja tsaarin armeijan sotilaat olivat niin riistettyjä ja loppuun ajettuja, että uusi järjestelmä tuli kuin tilauksesta. Kun tämä järjestelmä puolestaan alkoi rakoilla, syynä ei ollut ainoastaan ”glasnost”, vaatimus demokratiasta ja avoimuudesta, vaan myös ”perestroika”, tarve uudistaa talouden rakenteet. Oli yksinkertaisesti pakko antaa tilaa yksityisille aloitteille ja vapaille markkinavoimille.

Vielä vuosia toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvun alussa tavaroiden säännöstely oli Suomessa hyvin yleistä. Päivittäistavarat olivat korrilla, ja suuret 6–10-hengen evakkoperheet oli ahdettu 50 neliön kaupunkiasuntoihin tai pieniin mökkeihin maaseudulle. Ruotsista ja Amerikasta

lähetettyjä kahvi- ja vaatepaketteja odotettiin kuin kuuta nousevaa.

Yhtä vaikea on nykyään, 50 vuotta jälkeenpäin, kuvitella venäläisen, karjalaisen tai virolaisen esikaupunkialueen tai maaseudun elämän kurjuutta. On vaikea ymmärtää valtavia tuloeroja, joihin markkinoiden vapauttaminen on johtanut.

Tuore esimerkki taloudellisista eroista: Inarinsaamelaiset poronhoitajat valittavat, että valtion tukema metsäteollisuus *tuhoaa* Ivalon seudun tunturirinteiden viimeiset porolaitumet. Samansuuntaisia kommentteja esittävät muualla Suomessa sekä Ruotsin ja Norjan pohjoisosissa maanviljelijät ja kalastajat, jotka ovat tähän saakka tulleet toimeen EU-tuella ja kansallisella tuella. Nämä elintasovaivat ovat kuitenkin ainoastaan kalpea varjo ongelmista, joiden kimpussa Viron, Latvian ja Liettuan maatalouspolitiikat ovat koko 1990-luvun painiskelleet ja joihin he törmäävät entistäkin suuremmassa mittakaavassa Euroopan yhdistymisen kynnyksellä.

Jo ennen Neuvostoliiton luhistumista Saimaan alueen metsäteollisuus sai suuren osan raaka-puustaan Venäjän Karjalasta. Kansainväliset ympäristöjärjestöt ovat puuttuneet tähän yhtä ärhäkästi kuin Pohjois-Atlantin valaanpyyntiin, Pohjanmaan turkistarhaukseen tai rottien käyttöön koe-eläiminä lääketieteellisessä tutkimuksessa. Ruotsalaiset ja suomalaiset yritykset hävisivät kylläkin italialaisille tarjouskilpailun Pietarin katujen kunnostamisesta, mutta ne ovat hyvin vahvoilla uudisrakentamisessa ja rakennusten kunnostamisessa sekä Pietarissa että Baltian maiden pääkaupungeissa.

Pohjoismaiden Investointipankki on näytellyt merkittävää osaa investoinneissa Viroon ja Latviaan 1990-luvulla. Tanskalaiset ovat parantaneet teitä ja kunnostaneet rakennuksia Riassa ja Vilnassa. Norjalainen öljy ja ruotsalainen vesivoima kilpailevat venäläisen maakaasun ja ydinsähkön kanssa Pohjoismaiden yhteisillä energiamaarkkinoilla. Baltian maiden itsenäistyminen on avannut maiden pääkaupungit sekä vanhat ranta-loma- ja kylpyläkohteet suomalaisille, ruotsa-

laisille ja tanskalaisille matkailijoille ja kiinteistöjen metsästäjille.

Balttilaisten korkeakoulujen suhteellisen korkea taso ja maiden alhaiset elinkustannukset houkuttelevat opiskelijoita Suomesta ja Skandinavian maista, ja pohjoismaiset oppilaitokset tarjoavat puolestaan sekä stipendejä että vaihto-ohjelmia balttilaisille nuorille.

Uusi Itämeri-yhteistyö

Itämeri lahtineen muodosti entisaikoina saksalais-tanskalaisen ja ruotsalaisen sisämeren, jota pitkin kuljetettiin runsaasti kaikenlaista tavaraa, aina kotimaisesta polttopuusta ja tervasta kaukomaiden kankaisiin ja mausteisiin. Taloudelliset ja kulttuuriset innovaatiot levisivät pohjoiseen Ruotsiin, Baltian maiden ja Suomen rannikkoja pitkin.

Nykyään Itämerellä liikennöivät suuret öljytankkerit. Synkän varjonsa nykyisten ja tulevien sukupolvien ylle heittää ympäristön saastuminen, jonka taustalla on yhtä hyvin Pohjoismaiden kuin Neuvostoliiton, Puolan ja Saksankin vuosikym-

meniä jatkunut tehomeatalous ja teollisuustoiminta.

Toinen tulevaisuuden kysymys on, miten Baltian maiden EU-jäsenyys vaikuttaa niiden ja Pohjoismaiden väliseen liikkuvuuteen. Pohjoismaat olivat ensimmäisiä, jotka Islanti etunenässä tunnustivat Baltian maiden itsenäisyyden. Voidaanko Baltian maiden ja Pohjoismaiden hyviä suhteita ylläpitää ja edistää?

Miten hyvin on tunnettava maiden elinkeinoelämä, historia ja kulttuuri ja mitä kieliä on osattava, jotta Itämeren alueen uusi yhteistyö saataisiin sujumaan? Onko realistista pyrkiä parantamaan pohjoismaisten ja balttilaisten kielten molemminpuolista tuntemusta? Venäjän ja etenkin Pietarin läheisyys asettaa Suomelle erityisiä vaatimuksia; lisääntyhän muun muassa venäjänkielisen väestön maahanmuutto kaiken aikaa. Venäläisvähemmistön tarpeet ja Baltian maiden heihin kohdistamat kielitaitovaatimukset ovat arkaluonteisia aiheita, jotka vaativat hienotunteisuutta ja huomionottoa myös Pohjoismailta.

Mahdottomasta mahdollista

Länsi-Pohjola ja sen naapurit

Kun harvaan asutuilla alueilla on yhteisiä etuja ajettavaan, on hyvin tärkeää tehdä yhteistyötä. Mahdottomasta tulee mahdollista, kunhan tahtoa riittää.

Länsi-Pohjola – Islanti, Färösaaret ja Grönlanti – elää suurelta osin kalastuksesta. Alue on harvaan asuttua ja ilmasto suhteellisen kylmä. Atlantti yhdistää Länsi-Pohjolan sen naapureihin Britteinsaarilla ja Koillis-Kanadassa.

Sekä Länsi-Pohjolan että sen naapurialueiden asukkailla on valvottavanaan elintärkeitä etuja, jotka liittyvän yhteisen merialueen luonnonvaroihin. Haasteena on hyödyntää luonnonvaroja järkevästi ja kestävästi.

Yksi Johannesburgissa vuonna 2002 järjestetyn YK-huippukokouksen päätelmistä oli, että alueellista yhteistyötä tulisi lisätä maailman merien suojelemiseksi. Pohjois-Atlantin alueen menestyksenkäs yhteistyö auttaa osaltaan saavuttamaan YK:n asettaman tavoitteen kalakantojen kestävästä hyödyntämisestä vuoteen 2015 mennessä.

Vaikka Islanti, Färösaaret, Grönlanti ja Norjan rannikkoalueet kilpailevatkin keskenään kansainvälisillä markkinoilla, on mailla ja alueilla myös paljon kalastukseen liittyviä yhteisiä etuja. Tämä pätee myös Kanadan koillisrannikkoon, Skotlantiin ja Irlantiin.

Pohjois-Atlantti on maailman puhtaimpia ja rikkaimpia merialueita. Sieltä pyydetyllä kalalla on kysyntää kaikkialla Euroopassa. Länsi-Pohjolan ja sen naapureiden erityistavoitteena onkin

huolehtia hyvin yhteisten kalavesien kasvuolosuhteista ja pyrkiä näin säilyttämään myönteinen kuva Pohjois-Atlantin kalakantojen tilasta. Pyyntivälineistä on keskusteltu vuosikausia, ja Pohjoismaiden ministerineuvosto on myöntänyt varoja valikoivien pyydysten kehittämiseen, joihin ainoastaan halutut kalalajit tarttuvat. Tavoitteena on merten luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen.

Merten ja ympäristön suojeleminen on kaikkien maiden yhteinen asia ja edellyttää aktiivista alueellista ja kansainvälistä panostusta. Länsi-

Pohjolan poliitikot kokevat velvollisuudekseen pitää merten suojelua jatkuvasti esillä Pohjoismaissa. Maat ovat riippuvaisia meren luonnonvaroista. Samalla kukin niistä harjoittaa omaa itsenäistä kalastuspolitiikkaa ja on järjestänyt kalavarojen hallinnan omalla tavallaan. Puhdas Pohjois-Atlantti on valtava voimavara, joka asettaa koko Pohjolan erityisasemaan ja antaa sille yhteistä voimaa.

Arktisten alueiden ilmastonmuutokset osoittavat, että pohjoisen haavoittuvan luonnon suojelua on jatkettava. Öljynkuljetusten lisääntyminen pohjoisilla merillä on toinen esimerkki alasta, jolla tarvitaan yhteisiä toimia. Tiivistämällä yhteyksiä Pohjois-Atlantilla sijaitseviin naapureihinsa Pohjoismaat pystyvät paremmin vastaamaan tuleviin haasteisiin.

Hyvät naapuruussuhteet kunniaan

Pohjoismaat tarvitsevat alueena hyviä naapuruussuhteita. Ne ovatkin kiteytyneet tuloksetta yhteistyössä itäisten naapureiden kanssa

vuodesta 1991 lähtien. Pohjoismaiden ministerineuvoston arktinen yhteistyöohjelma kertoo puolestaan, että on tärkeää pitää yllä hyviä suhteita pohjoisiin naapureihin. Eteläisiä naapuruussuhteita heijastelee muun muassa Pohjoismaiden ministerineuvoston rooli EU:n kumppanina pohjoisen ulottuvuuden toimintasuunnitelmassa. Länsi-Pohjola toimii Pohjoismaiden tähtystyspaikkana länteen ja lounaaseen, ja siksi se voi luontevasti sulkea pohjoismaisen lähialueyhteistyön ympyrän. Naapuruuspolitiikkaa ollaankin nyt kehittämässä myös lännen suuntaan. Tavoitteena ei ole asettaa itää ja länttä vastakkain pohjoismaisessa yhteistyössä, vaan päinvastoin saavuttaa alueiden välinen tasapaino yhteisiä etuja silmällä pitäen.

Länsi-Pohjolan asemasta pohjoismaisessa yhteistyössä on laadittu raportti, joka sisältää tietoa Länsi-Pohjolan alueellisesta yhteistyöstä ja ehdotuksia yhteistyön vahvistamiseksi ja laajentamiseksi. Raportissa kehoitetaan Pohjoismaita tekemään tiivistä yhteistyötä Länsi-Pohjolan lähi-naapureiden kanssa, sillä Pohjois-Atlantin ongel-

mat koskevat pohjoisen pallonpuoliskon kaikkia asukkaita. Lisäksi siinä päätellään, että olisi koko Pohjolan etujen mukaista, mikäli pohjoismaista yhteistyötä parannettaisiin Länsi-Pohjolassa ja alueen naapureiden kanssa.

Vahvaa kasvua

Elintaso on noussut Länsi-Pohjolassa huimasti 1990-luvun puolivälistä lukien. Alueen lisääntyvä kasvua niin ikään voimakkaasti. Tiedot ilmenevät Pohjoismaiden tilastollisesta vuosikirjasta 2003.

Etenkin Färsearten ja Islannin talous on kasvanut vauhdilla seitsemän viime vuoden aikana. Siinä missä bruttokansantuote on vuodesta 1995 lähtien kasvanut Tanskassa noin 18 prosenttia ja Ruotsissa noin 20 prosenttia, on se Islannissa kasvanut samalla aikavälillä 30 prosenttia. Färsearilla kasvu on ollut 1990-luvun alun syvän kriisin jälkeen peräti 50 prosenttia. Norjassa ja Grönlannissa kasvu on ollut 22–23 prosentin luokkaa, mikä silti on enemmän kuin Tanskassa tai Ruotsissa. Itä-Pohjolan poikkeus on Suomi, jonka talouskasvu on ollut miltei yhtä rivakkaa kuin Islannin eli 29,4 prosenttia.

Mikäli mittarina käytetään bruttokansantuotetta asukasta kohden, Pohjolan rikkaimmat maat ovat Norja ja Islanti. ”Köyhimmät” ovat puolestaan Suomi ja Ruotsi, molemmat Itä-Pohjolassa.

Kulttuurin rikkautta

Talouskasvu ei kuitenkaan ratkaise kaikkea: myös kulttuurin rikkaudella on suuri merkitys. Länsi-Pohjolassa harjoitetaan elinvoimaista kulttuuritoimintaa. Kulttuurivirtaukset leviävät maasta toiseen, ja etenkin nuoret liikkuvat vilkkaasti rajattomassa Pohjolassa.

Lähes yhtä paljon kansainvälistä huomiota kuin Björk on saanut nelihenkinen islantilainen Sigur Rós -yhtye, jonka tuotannossa on vaikutteita vanhasta kansanmusiikista.

Vanhat saagat voivat vastaavasti innoittaa nykykirjailijoita. Islanti toivoo, että Pohjoismai-

ssa kulttuuriyhteistyössä hyödynnettäisiin laajasti Pohjolan keskiaikaisessa kirjallisuudessa piilevää rikkautta. Näin tämä tärkeä osa pohjoismaista kulttuuriperintöä voisi toimia modernin kulttuurin energianlähteenä. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa pohjoismainen mytologia, jota on vastikään käytetty yhteispohjoismaisen postimerkkisarjan aiheena.

Kulttuurielämää tuetaan Pohjoismaissa runsaasti. Viidesosa Pohjoismaiden ministerineuvoston budjetista käytetään kulttuuritoimintaan. Yhteisiä kulttuurilaitoksia on kaikkialla Pohjoismaissa, kuten Pohjoismainen nykyaikaisen instituutti Nifca Suomessa, Pohjoismaiden näyttämötaiteiden keskus NordScen Tanskassa ja Dalsäsenin pohjoismainen taitelijakeskus Norjassa.

Pohjoismaiden ministerineuvostolla on Länsi-Pohjolassa kolme kulttuurikeskusta: Reykjavikin Pohjolan talo Islannissa, Färsearten Pohjolan talo Torshavnissa ja Grönlannin Pohjola-instituutti Nuukissa. Niissä järjestetään muun muassa seminaareja ja näyttelyjä. Niillä on myös laajat kirjastot, joista löytyy ajantasaista tietoa pohjoismaisesta yhteistyöstä. Länsi-Pohjolan asemaa pohjoismaisessa yhteistyössä käsittelevässä raportissa suositellaan Pohjolan talojen roolin vahvistamista alueen kulttuuriyhteistyön koordinoinnissa.

Yhteistyö on herättänyt huomiota myös muualla maailmassa. On esimerkiksi luotu useita kiertonäyttelyitä, joiden tavoitteena on kertoa Länsi-Pohjolan kulttuurista ja historiasta. Viikinki-näyttely *Vikings – The North Atlantic Saga* oli ensi kerran esillä New Yorkissa kesällä 2000, minkä jälkeen miljoonat ihmiset kävivät katsomassa sitä sen kiertäessä USA:ta ja Kanadaa. Toinen hyvä esimerkki on *Hunters of the North* -näyttely, joka kertoo kalastuksen ja metsästyksen kehityksestä ja historiasta Islannissa, Färsearilla ja Grönlannissa. Näyttely avattiin Reykjavikin Pohjolan talossa vuonna 2002, minkä jälkeen se on kiertänyt useissa maissa.

TUTKIMUSMATKALLE POHJOISMAIHIN!

Haluaisitko osallistua oppilasvaihtoon tai haaveiletko kesätöistä Pohjoismaissa? Nuoret, koululaiset, opiskelijat ja opettajat ovat jo vuosien ajan voineet tehdä opintomatkoja muihin Pohjoismaihin. Sen on mahdollistanut *Nordplus Junior*-ohjelma, jonka suosio kasvaa jatkuvasti.

Nordplus Juniorin kohderyhmän muodostavat peruskoulun oppilaat ja opettajat sekä toisen asteen koulutuksen (mm. lukiot ja ammattikoulut) opiskelijat ja opettajat.

Lisää aiheesta osoitteessa www.nordskol.org

KOMMENTTEJA NORDPLUS-OHJELMASTA:

”Nordplus antaa mahdollisuuden asua toisessa Pohjoismaassa ja tutustua sen asukkaisiin. Se on hyvin antoisaa.”

”Kun tutustuimme maidenvälisiin yhtäläisyyksiin ja eroihin, tiedostimme samalla myös omat vahvuutemme.”

Kesätöihin Pohjoismaihin

Nordjobb perustettiin vuonna 1985, minkä jälkeen noin 15 000 pohjoismaista nuorta on päässyt kesätöihin kyseisen ohjelman kautta. *Nordjobbin* kautta nuoret voivat hakeutua kesätöihin muihin Pohjoismaihin ja itsehallintoalueille. Ohjelma on tarkoitettu 18–26-vuotiaille. *Nordjobb* hankkii asunnon, mutta vuokra on maksettava itse. Palkkaa maksetaan taulukoiden mukaan, ja verot maksetaan työskentelymaahan. Jokaisessa

Nordjobb-paikassa on vapaa-ajanohjaaja, joka auttaa käytännön asioissa ja opastaa nuoria asumiseen ja työskentelyyn liittyvissä kysymyksissä.

Lisää aiheesta osoitteessa www.nordjobb.net

POHJOLA NUMEROINA

Pohjoismaiden neuvostossa ja ministerineuvostossa tehtävään yhteistyöhön osallistuvat kaikki viisi Pohjoismaata Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska sekä Ahvenanmaan, Färsaarten ja Grönlannin itsehallintoalueet. Färsaaret ja Grönlanti kuuluvat Tanskan kuningaskuntaan, Ahvenanmaa puolestaan Suomen tasavaltaan.

TANSKA

Pinta-ala: 43 376 km²
 Korkein kohta: Yding Skovhøj 172,5 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 5 397 640
 Asukkaita /km²: 124,91
 Pääkaupunki: Kööpenhamina. Asukkaita (pääkaupunkiseutu): 1 756 648
 Hallitusmuoto: Perustuslaillinen monarkia
 EU-jäsen: 1. tammikuuta 1973

FÄRSAARET

Pinta-ala: 1 399 km²
 Korkein kohta: Slættaratindur 882 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 48 323
 Asukkaita /km²: 34,1
 Pääkaupunki: Tórshavn. Asukkaita (pääkaupunkiseutu): 18 539
 Hallitusmuoto: Itsehallinto, osa Tanskan kuningaskuntaa
 EU-jäsen: Ei

GRÖNLANTI

Pinta-ala: 2 166 086 km²
 Jäätön pinta-ala: 410 449 km²
 Korkein kohta: Gunnbjørns Fjeld 3 700 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 56 854
 Asukkaita /km² (jäätön pinta-ala): 0,14
 Pääkaupunki: Nuuk. Asukkaita: 14 265
 Hallitusmuoto: Itsehallinto, osa Tanskan kuningaskuntaa
 EU-jäsen: Ei

SUOMI

Pinta-ala: 338 145 km²
 Korkein kohta: Halti 1 328 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 5 219 732
 Asukkaita /km²: 17,1
 Pääkaupunki: Helsinki. Asukkaita (Suur-Helsinki): 976 222
 Hallitusmuoto: Tasavalta
 EU-jäsen: 1. tammikuuta 1995

AHVENANMAA

Pinta-ala: 1 552 km²
 Korkein kohta: Orrdalsklint 129 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 26 347
 Asukkaita /km² (maapinta-ala): 17,2
 Pääkaupunki: Maarianhamina. Asukkaita: 10 632
 Hallitusmuoto: Itsehallinto, osa Suomen tasavaltaa
 EU-jäsen: 1. tammikuuta 1995 (verouunionin ulkopuolella)

ISLANTI

Pinta-ala: 103 300 km²
 Korkein kohta: Hvannadalshnúkur 2 111 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 290 570
 Asukkaita /km² (maapinta-ala): 2,8
 Pääkaupunki: Reykjavik. Asukkaita (pääkaupunkiseutu): 181 925
 Hallitusmuoto: Tasavalta
 EU-jäsen: Ei. Eta-jäsen 1. tammikuuta 1994

NORJA

Pinta-ala: 323 758 km²
 Korkein kohta: Galdhøpiggen 2 469 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 4 577 457
 Asukkaita /km²: 14,9
 Pääkaupunki: Oslo. Asukkaita (pääkaupunkiseutu): 1 010 504
 Hallitusmuoto: Perustuslaillinen monarkia
 EU-jäsen: Ei. Eta-jäsen 1. tammikuuta 1994

RUOTSI

Pinta-ala: 450 295 km²
 Korkein kohta: Kebnekaise 2 111 m
 Väkiluku 1. tammikuuta 2004: 8 975 670
 Asukkaita /km²: 21,8
 Pääkaupunki: Tukholma. Asukkaita (pääkaupunkiseutu): 1 693 946
 Hallitusmuoto: Perustuslaillinen monarkia
 EU-jäsen: 1. tammikuuta 1995

Lähde: Nordisk statistisk årsbok, 2004

TIETOA POHJOISMAISTA

Pohjoismaiden neuvosto ja ministerineuvosto julkaisevat runsaasti aineistoa, jota voi hyödyntää opetuksessa. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa vuosittain ilmestyvä Pohjoismaiden tilastollinen vuosikirja, johon on koottu vertailevaa tilastotietoa useilta eri aloilta.

Osoitteessa www.norden.org on runsaasti taustatietoa kaikesta pohjoismaisesta yhteistyöstä. Sivuilta löytyy myös useita erikoisalojen julkaisuja pdf-versiona.

Osoitteeseen www.norden.org/unginorden on koottu erityisesti nuorille suunnattua tietoa. Sivuilla on tähän kirjaan liittyvää lisämateriaalia, esimerkiksi linkki *Samassa veneessä* -videofilmiin. Sen aiheena on joukko pohjoismaisia nuoria, jotka purjehtivat viikinkialuksella.

Pohjoismaisessa koulunetissä (www.nordskol.org) on paljon tähän kirjaan liittyvää aineistoa ja lukuisia muita opetusvinkkejä.